

Hatvanéves az Újvidéki Rádió

Elfogult köszöntő

1949. november 29. A megnyitó déli 12-re van meghirdetve. Hatalmas lőtás-futás, izgalom és feszültség az egész házban, hisz ahogy ez már lenni szokott, a berendezések akkor mondják fel a szolgálatot, amikor a legjobban fáj. És ha már csak fél óra van hátra az ünnepélyes megnyitógig, akkor bizony nagyon fáj. Az adó néma, a stúdiótechnika béna. Csavarhúzó, kombinált fogók, kábelek... Kétségbeesett telefonok mindenfelé: hallotok már?... és most?... most se?... megőrülök! Divljk igazgató a haját tépi, pár perc és itt a díszvendég, Mrkšić elvtárs a tartományi főbizottságból...

És ekkor – majdnem azt mondtam: deus ex machina –, hirtelen rendbe jön minden. Le lehet higgadni, kezdődhet a történelmi esemény. A kis stúdióban két bemondó, az ő hangjuk száll majd először az éterbe, hirdetvén, hogy itt az Újvidéki Rádió (akkor még Rádió Noviszád). Aztán a technikus átkapcsol a nagyobbik stúdióba, ahol a tamburazenekar eljátsza a... mit is?... himnuszt?... vagy egy vajdasági szerb népdalt?... nem tudom. Ez a forogatókönyv. A valóság egy kicsit más. A technikus még nem heverte ki az izgalmakat, tévedésből a bemondók helyett a zenekari stúdiót kapcsolja, úgyhogy az első mondat, ami világgá repül rádióink hullámhosszán ez volt: Gde je moja tamburica? (Hol a tamburám?). A két bemondó is ezt hallja a kis stúdióban, s kommentálja is mindjárt az egyikük: E, ovo smo lepo zaj...li. (Hát ezt jól elb...tuk.) Igen, ez volt a második éterbe röppenő mondat, mert hogy közben a technikus észbekapott és épp ekkor kapcsolta a bemondókat.

Hogy mennyi igaz a történetből, meg nem mondom. Hozzám így jutott el, szájhagyomány útján, így adom tovább. Legendának nem rossz.

A kezdetek

Több emlékezés is utal rá, hogy az Újvidéki Rádió a sokat emlegetett titói nemzetiségi politikának köszönheti létét. Tito, úgymond, rájött, hogy a soknemzetiségű Jugoszláviát csak úgy lehet egyben tartani, ha nem az itt élő népek történelmi, vallási és egyéb el-

lentétein lovagol a politika, a sajtó, az egyház, és mindenki, hanem új lapot kell nyitni, és a testvériség-egység eszméjére kell alapozni a jövőt. Ehhez viszont elengedhetetlen, hogy igazi, egyenjogú testvérnek érezze magát minden itt élő nemzet és kisebbség. Alapítottak tehát – egyebek között –, egy rádiót, amely a Vajdaság területén élő szerbek mellett a négy legnépesebb nemzetiség (magyar, szlovák, román és ruszin) tájékoztatását, kulturális életét és oktatását szolgálta.

Anélkül, hogy Tito nemzetiségi politikájának a jelentőségét csökkenteni akarnám, meg kell jegyezni, hogy az elsődleges szándék gyaníthatóan nem ez volt. Tito, mint ismeretes 1948-ban összeütközésbe került Sztálinnal, aminek kemény politikai, gazdasági és információs zárlat lett a vége. Olyan új, messze hangzó szócsőre volt szüksége, amely a környező országok nyelvén szólva egyensúlyozni próbálja a szovjet propaganda hatását, és eljuttatja a maga üzenetét a szomszédokhoz és a nagyvilágba. Mi mással volna magyarázható egyébként az a tény, hogy a rádió alapítója a Szerb Köztársaság kormánya volt, amelynek ott, Belgrádban kisebb gondja is nagyobb volt (azóta sincs ez másként) mint az, hogy van-e a vajdasági kisebbségeknek rádiójuk vagy nincs? Ezt a feltételezést támasztja alá az is, hogy ugyanez a kormány a tájékoztatóirodás válság elmúltával – a mór megtette a kötelességét, a mór mehet jelszóval –, mindent megtett ugyanennek a rádióknak a leépítéséért: előbb a szerbhorvát és a ruszin adásokat szüntette meg, majd, pénzühiányra hivatkozva össze akarta vonni és afféle fordítóirodává degradálni a nemzetiségi szerkesztőségeket¹. Hogy ez végül is miért nem sikerült neki, azt ma már nehéz volna kideríteni. Elképzelhető, hogy az elhatározás megfeneklett a balkáni következetlenség valamelyik zátonyán, vagy, hogy az adott pillanatban átmenetileg felerősödött a tartomány érdekérvényesítő képessége, de az sem kizárt, hogy maguk a döntéshozók is felismerték, hogy az orosz mintájú, központosított, haszonelvű hírszolgálat kevésbé hatékony, mint ha szélesebb társadalmi–kulturális–nyelvi szövegkörnyezetbe ágyazva „adják el” az ideológiájukat.

¹ A 90-es években a miloševići rendszer ugyanezzel a módszerrel tette tönkre az Újvidéki Televíziót.

Tény, hogy az Újvidéki Rádió 1949 novemberének végén megkezdte működését, és kisebb-nagyobb nehézségek leküzdésével mind a mai napig megszakítás nélkül sugározza adásait.

„A megnyitó nagyon ünnepélyes hangulatban telt – írja emlékezéseiben Kovács József, a rádió első magyar bemondója, – volt egy kis idegeskedés is, majd némi késéssel megindult az adás. Divljak elvtárs megölelt és összevissza csókolt bennünket: »Muzsikálunk, elvtársak, muzsikálunk!«, mondogatta. Az ünnepi megnyitó után szendvicseket kaptunk (fehér kenyérrrel, amit jó ideje nem láttunk már), aztán eljött a 14 óra, amikor sor került ránk, magyarokra. Először egy Bogdánfi-szöveget olvastam be, amely arról szólt, hogy a testvériség és egység jegyében mostantól kezdve rendszeresen jelentkezünk ötnyelvű műsorunkkal. Ezután zene következett: Popov Emma és Fülöp Kató énekelt Horváth Mátyás cigányzenekara kíséretében. Horváth rendkívüli népszerűségnek örvendett már akkor, mindenki csak Gatyá Matyinak ismerte. Igen előkelő prímás volt, ő maga csak a vonót hordta magával, a hegedűt úgy vitte utána valamelyik zenész. Zene után rövid faluműsor következett, amelyben Lantos Laci szövegeit olvastuk be, majd újra zene, s a végén pionírműsor.”

A rádió első vezetőségét természetesen a kommunista párt állította össze: Dimitrije Divljak lett az igazgató, Bogdan Cvijanović a műszaki igazgató, Vida Jovanović a pénzügyek vezetője, Szalai István a magyar, Branislav Dadić a szerb, Jan Grnja a szlovák, Ion Markovićan a román és Gyura Szopka a ruszin csapat főszervezője. A zenei szerkesztőség főnöke Radoslav Vuksan volt, akit valamivel később Anton Eberst váltott fel.

A zenei és a beszédműsorok aránya 70:30 volt, s akik ezt meghatározták nyilván abból indultak ki, hogy zenével lehet a legkönnyebben odaszoktatni a hallgatót arra a hullámhosszra, amelyre szeretnénk. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a zenei műsorok belső arányát – 25 % komolyzene, 25 % népzene és 50 % szórakoztató zene – szintén e cél szolgálatába állították, nem nehéz megfejtetni, miért tett szert rövid időn belül hallatlan népszerűségre az Újvidéki Rádió – és nemcsak a Vajdaságban.

Ami a beszédműsorokat illeti – és jómagam, természetesen, elsősorban ezek vázlatos bemutatására vállalkoznék csupán –, már induláskor megszületett a döntés, hogy a magyar nyelvű műsor a lehetőségekhez mérten legyen minél átfogóbb: ne csak tájékoztató jellegű adásokból álljon, hanem adjon teret a művelődési életnek és a művészeteknek is (rádiódrama, irodalmi műsorok stb.), és indítsák meg minél előbb az oktató-, illetve a gyermekműsorokat. A szerb szerkesztőség többnyire az információközve-

títésre összpontosított, azzal, hogy ott is hamar bevezették gyermekeknek szóló adásokat. A szlovák és román szerkesztőségek naponta sugároztak politikai-kulturális krónikát, és heti egy-két alkalommal valamilyen rétegműsort (falurádió, művelődési műsor stb.) A ruszin nyelvű adások is amolyan krónika-félék voltak, és hetente pár alkalommal jelentkeztek.

A műsorkészítés rendje több éven át alakult ki: az adásokat az egyes szerkesztőségekben tervezték, majd a műsorigazgató hangolta őket össze. A műszaki osztály is elkészítette a maga tervét a szerkesztőségtől kapott információknak megfelelően. Ezután a pénzügyi osztály elé került az egész, aminek a vége rendszerint az volt, hogy meg-megnyirbálták a programelképzeléseket és a műszaki ambíciókat is. Az így kialakult programterv ezután az igazgatói kollégium, majd az igazgatóbizottság elé került, legvégül pedig az Újvidéki Rádió tanácsa hagyta jóvá.

1952 végéig minden műsor egyenesben, élőben ment.

Nagyjából ekkorra, az ötvenes évek elejére helyezi gyarló emlékezetem első rádiós élményemet. Mert-hogy én – nem dicsekvésként mondom –, olyan régen születtem, hogy tizenéves diákként még élő adásban szerepelhettem az Újvidéki Rádióban. Két fellépésre is emlékszem, s csak közismert szerénységem tiltja, hogy a másodikat ne nevezem történelminek. Az első, az semmiképp sem lehetett az, hisz egyetlen mondatból állt. Egy rádióiskolás adásban a sajtóról volt szó, s nekem ennyi szerep jutott: „Az én apukám is előfizet a Magyar Szóra”. Ezt kellő beleéléssel (baki nélkül) elő is adtam, s kaptam érte elismerésül egy barackot a fejemre egy dagi színésztől, akit, ha jól emlékszem, Gombos Péternek hívtak.

A másik emlékezetes fellépésemért is kaptam valamit. Történt, hogy a telepi József Attila általános iskola ötödikes diákjaként Vitkai Gyula tanár úr (akkor: tanár néptárs), a hírneves nótaszerző egy gyenge pillanatában beválogatott az énekkarba. Ezt az énekkart aztán meghívták a rádióba egy élő adásba. Bezúfoltak bennünket egy konyhanyi stúdióba, mutatták, hogy ott a kis piros lámpa, ha az kigyullad, akkor rajta! Jól megköszörültük a torkunkat, nyeltük a nyálunkat, vártuk a piros lámpát meg a tanár úr beintését. Piros, intés, rázendítettünk. Hogy mire, arra, sajnos már nem emlékszem. A második strófa elején aztán megtörtént a baj: kissé falsra sikeredett az ált szólam belépése. Becsszóra, nem én voltam, aki elszurta (hanem a mellettem álló kislány). Az ártatlanság vélelme akkor még nem volt divatban: a pofont én kaptam érte. Vitkai tanár úr dirigáló jobb keze hirtelen kitérővel ott landolt a fülemen. Lehet, hogy ez volt az első egyenes adásban elcsattant pofon az Újvidéki Rádió történetében?

„Az első 2-3 hónapban hetente nyolcórás, illetve naponta valamivel több mint egyórás műsort sugárzott a rádió magyarul – olvashatjuk Szalai István főszerkesztő emlékezéseiben. – Műsorcímek: Szocialista országépítés, Rádió népegyetem, Irodalmi kistükör, Falu hangja, Ifjúsági félóra, Külpolitikai negyedóra, Pionírműsor, Sportnegyedóra. 1950 közepétől nyelvművelő műsorunk, az év végétől pedig már Vidámestünk is volt.”

A magyar szerkesztőség nyolc munkatárssal kezdte meg működését. A főszerkesztő, mint említettem, Szalai István volt, a szakmai munkát Bogdánfi Sándor irányította, a munkatársak pedig Deák Margit, Dujmovics János, Kizúr Jolán, Kovács József (eredetileg bemondónak szerződtették, de hamar előléptették hírszerkesztővé), Janacsek József, Sóti Oszkár voltak. Szakmájukra nézve: molnárszegéd, parasztlány, gyári munkásnő, tanító, főiskolai diák, háziasszony, kezdő újságíró.

Magyar szempontból vizsgálva az Újvidéki Rádió történetét, jogosan kérdezhetné valaki, miért éppen Újvidéken indítanak 1949-ben magyar nyelvű rádiót, hiszen a délvidéki magyarság etnográfiai térképét nézve talán logikusabb lett volna, ha a tömbben élő hallgatóságához közelebb, tehát Észak-Bácskában, nevezetesen Szabadkán teszik. A válasz sokrétű, s itt csak egy-két vonatkozására szeretnék kitérni. Először: Újvidék a tartomány fővárosa, a kormányzati- és pártközpont székhelye, a legfőbb információforrás, itt volt megvalósítható a legkönnyebben a hatalom és a sajtó napi kapcsolattartása, és, ami szintén nem mellékes: a közvetlen ellenőrzés. Másodsor: az Újvidéki Rádióval nemcsak a magyarok tájékoztatását akarták megoldani, hanem a többi kisebbségét is, s a szlovák, román, illetve a ruszin etnikum, de pl. a dél-bán-sági magyarság is a központi fekvésű Újvidékről volt elérhetőbb. Harmadsor: a második világháború után a határ menti városok fejlesztését teljesen visszafogták, s olyan időkben, amikor Észak-Bácskában malmokat és gyárakat szereltek le és szállítottak „biztonságosabb” vidékekre, sőt amikor a Szovjetunió részéről még a fegyveres támadást sem lehetett kizárni, Szabadkának igazán semmi esélye sem volt rá, hogy oda telepítsenek egy ilyen stratégiai fontosságú intézményt.

Tény, hogy Újvidékből – a Magyar Szó napilap alapításával (1945), a Híd folyóirat szerkesztőségének idetelepítésével (1947), a magyar könyvkiadás megindításával (Testvériség–Egység Könyvkiadó, 1948), majd a rádióalapítással is – mesterségesen csináltak magyar kulturális központot, hisz a zömmel ipari munkásokból és kisiparosokból álló, a háborúban „lefejezett” újvidéki magyarság hordozóként és „fogyasztóként” egyaránt gyenge volt erre a küldetésre. A fel-

sorolt intézmények és a rádió munkatársait is Észak-Bácskából toborozták, főleg Szabadkáról, Zentáról, Nagybecskerekéről és Kikindáról. „Az emberek akkoriban még könnyebben mozdultak – írja Simin Bosán Magda, a kulturális-szórakoztató osztály főszerkesztője –, szívesen jöttek Újvidékre. Meghallgatás meghallgatást követett, százával vonultak el a legkülönbözőbb foglalkozású emberek a különféle zsúrik előtt, s ha rátermetteknek bizonyultak, munkát kaptak a rádiónál, nemcsak újságíróként, hanem bemondóként, zenei tanácsadóként, rendezőként, színészként, technikusként. És a magyar szerkesztőség létszáma alig egy évtized alatt megtízszereződött.”

A mennyiség kétségkívül lenyűgöző. És a minőség? Erről a leghitelesebben az érintettek egyike, Ádám Tibor szólhat, aki 1949 decemberében került a rádióhoz. Egyik évfordulós cikkében őszintén megvallja, hogy ahhoz, amit csinálniuk kellett volna, bizony nemigen értettek: „A leendő bemondók azelőtt még csak nem is láttak mikrofont, az újságíró jelöltek sohasem voltak szerkesztőségben, a zenészek legalább tudtak muzsikálni, de a rádió követelményeiről fogalmuk sem volt. A technikusok ugyan meg tudtak javítani egy resót, sőt némelyik még lámpát is tudott cserélni a rádióban, de adóállomást aligha látott valamelyik.”

Apropó, lámpa! „Tudvalevő, hogy a tájékoztatóirodás gazdasági zárlat miatt szó szerint semmiféle elektronikus berendezést nem lehetett kapni az országban – meséli Kovács József –, még az aljzatokat is magunk barkácsoltuk, lombfűrésszel kivágtott furnérlemezekből. Ilyen körülmények között aztán a stúdió-berendezéseink sem voltak kimondottan tökéletesek, vigyáznunk kellett, mihez nyúlunk, gyakran megrázott bennünket az áram. Műszaki igazgatónk, Bogdan Cvijanović egyszerűen nem hitt nekünk, mikor szavá tettük a dolgot, úgyhogy egyszer beinvitáltuk a stúdióba, és rávettük, hogy egyik kezével fogja meg az asztali lámpát, a másikkal meg a mikrofonállványt. Persze jól megrázta őt is az áram, úgyhogy ki is adta azonnal a parancsot, hogy „intézkedni kell” az ügyben.

Van egy másik lámpás történetem is: szintén sajtóhagyomány útján tettem rá szert. A rádió külön épületrészében volt az a stúdióból, technikai helyiségből és pihenőből álló blokk, ahonnan az adás ment. A szolgálatos technikusoknak és bemondóknak fel kellett jegyezniük egy füzetbe minden rendellenességet, kérését, csúszást, hibát stb. Egy román bemondónő egyszer a következőt írta be a füzetbe: „Kérem, hogy készítsenek be egy petróleumlámpát a stúdióba, hogy áramszünet esetén is be tudjam olvasni a híreket.”

És álljon itt még egy bemondókkal kapcsolatos sztori az első évekből! Berki József, a gordonkahangú bemondó egy hajnalon, műsorkezdéskor, bosz-

szankodva látja, hogy a beosztott technikusnak se híre, se hamva. Aki nem dolgozott rádióban, el sem tudja képzelni, mekkora blamázs egy rádiósnak, ha nem indul idejében az adás (vagy elmarad valamelyik műsor). Berki szakmai önérzete ezt nem engedhette meg magának, gondolt egyet, átszaladt a technikai helyiségbe, bekapcsolta a berendezéseket, majd a stúdiómikrofont, lábujjhegyen visszalopózkodott a stúdióba, szép jó reggelt kívánt az Újvidéki Rádió hallgatóinak, beolvasta a híreket, aztán visszafutott a „technikába” és föltett valami zenét. Szerencsére nem kellett tovább rohángálnia a két helyiség között, mert kis idő múltán befutott a technikus.

„Amikor elkezdtem dolgozni a magyar szerkesztőségben – írja a továbbiakban Ádám Tibor –, nagyon sokat segített Bencz Mihály. Költő volt, humanista és a magyar nyelv kiváló ismerője. Nemcsak lektorálta a munkatársak írásait, hanem minden írást elemzett is. A fiatal, mondjuk ki, tudatlan újságíróknak elmagyarázta, hogy kell írni, milyen is tulajdonképpen egy igazi kommentár, riport vagy cikk. Bencz Mihály, vagy Miska bácsi, ahogyan mindannyian hívtuk, autodidakta volt, de tehetségének köszönve kiváló újságíró és lektor lett belőle. A másik lektorunk, akitől nagyon sokat tanultam, tanár volt, igaz nem a magyar nyelv tanára, hanem a matematikáé és fizikáé. Hornyik János. Kiváló fordító volt és sokoldalúan művelt ember. A magyar szerkesztőségben töltött első időben Szerencsés József kollégám, a kiváló és népszerű riporter és szerkesztő segített nagyon sokat, készségesen és önzetlenül. Sajnos, egyikük sincs már közöttünk. Aránylag fiatalon hagytak el bennünket. Úgy vélem, kiemelkedő hely illeti meg őket a rádió történetében.”

Ehhez csak annyit tennék hozzá, hogy Bencz Miska bácsi és Hornyik János mellett, hogy mindennapi munkájukkal felmérhetetlen értékű hozzájárulásukat adták a rádiós újságírók szakmai felkészítéséhez, közvetlenségükkel és egész habitusukkal egyszersmind egy, azt hiszem sokunk számára meghatározó fontosságú hagyomány megalapozói is voltak: az Újvidéki Rádió berkeiben – valamivel későbbi keletű tapasztalataim szerint legalábbis –, ismeretlen fogalom volt a szakmai önzés vagy féltékenység; a nyelvi lektorokat, a szerkesztőket és az idősebb kollégákat mindig meg lehetett kérdezni, ha valamit nem tudtunk, mindig segítségül lehetett hívni őket, egyikük sem érezte soha méltóságán alulinak, hogy átadja tudását és tapasztalatát a fiataloknak. És közben eszükbe sem jutott éreztetni velük, hogy illene szép lassan elsülylyedni szégyenükben.

A rádió vezetősége korán, már az ötvenes években kialakította a beszédműsorok keretstruktúráját. Ez az intézmény egészének szintjén témagazdagságá-

ban és műsoridőben is viszonylag hűen tükrözte a Vajdaság területén élő nemzetek és nemzetiségek számarányát, kivéve a szerbhorvát nyelvű műsorokat, amelyeknek helyét és szerepét a Belgrádi Rádió viszonylatában kellett mindig meghatározni, és időnként a köztársasági–tartományi politikai széljárások szerint változtatni.

A magyar nyelvű műsoroknál – s a továbbiakban, értelemszerűen, ezekre összpontosítjuk a figyelmünket –, a koncepció kiindulópontja az volt, hogy a rádióknak vállalni kellett a *mindenes* szerepét: *tájékoztatnia* is kellett, *nevelnie* és *oktatnia* is, *kulturális igényeket kiszolgálnia* és *szórakoztatnia* is. Ennek megfelelően tagolódtak a munkatársak egy politikai-informatív szerkesztőségbe (bel-, kül- és művelődéspolitikai, gazdasági, faluműsor, magazin, horgászvadász rovat, autósok műsora stb.), egy kulturális-szórakoztató szerkesztőségbe (gyermekműsorok, rádióiskola, irodalmi műsorok, humor stb.), majd valamivel később egy drámaszerkesztőségbe és színesegyüttesbe.

Tájékoztatni A hírműsorok

A politikai-informatív szerkesztőség eleinte kisebb irodákban, később egy hatalmas teremben, az úgynevezett deszkben nyert elhelyezést. Élén Szalai István állt, majd később, 1964-től Vébel Lajos, még később Gion Nándor. A hőskor törzsgárdájának névsorát B. Foky István hajdani kollégámtól veszem kölcsön: „Lelki szememmel látom a gépírónőket, Papp Piroskát, Majoros Teréziát, s mellettük a főszerk-asztalt, hatvannégytől Vébel Lajossal, mögötte, oldalán az ügyeletes lektorokkal.” Megszakítom az idézetet, hogy az ő nevük se maradjon ki: Vicián Klára, Hem Katalin, Tripolszky Mária, Polyák Márta, Benkó Magdolna. „S jönnek az arcok, egérfülnyi vagy hervadó-

Szerkesztőségi értekezlet a deszkben
a 80-as években)

levél-portréként, mint Nádas Iván, Aladics János, Sulhóf József, Szerencsés József, Saffer Pál, Umek Miklós, Kizur István, Szalai István, Fejős István, Borbély János, Madarász András, Margusics Lajos, Balázs Piri György, Nagy József, Kovács József, lektorunk és a rádió első bemondója, mint társai, Milenkovics Szvetisláv, Berki József, Zanai Márta is, akik szinte szerves részei voltak a deszknek, mint ahogy oda tartozott Szabadka Sándor igazgatónk mindennapi jelenése is, hogy rendbe-e a rendbe? De ide sorjázik még Umek Norma, Szerencsés Ilona, Horváth Rózsa, Vrbaški Erzsébet és Kállai Kiss Erzsébet is...²

A kisebbségben élő magyarságnak – az akkori lélekidomárok szerint –, „speciális”, az anyaországitól lényegesen eltérő tájékoztatást kellett nyújtani. Az országban valamivel puhább kommunista diktatúra uralkodott, mint a szomszédságban, de a párt itt is megmondta, miről szabad beszélni és miről nem, az önálló gondolkodásnak, egyéni véleménynek nem sok teret hagyott, s ha netán valaki eltérést tapasztalt volna a valóság és a aközött, amit neki kell leírnia az újságban vagy a rádióban, s ennek, ne adj Isten, hangot is adott, az bizony nem sokáig ette az újságírók kenyerét.

„Minden írásunk az állami szervek intézkedéseit volt hivatott megmagyarázni és, természetesen, dicsérni – írja Ádám Tibor. – Íme egy jellegzetes példa: valahol az ötvenes évek elején megdrágult a vasúti szállítás. Az újságírókat sajtóértekezletre hívták. Már nem emlékszem, melyik funkcionárius volt a szószóló, de érveit sosem felejttem el. Mivel eddig a szállítási költségek jelentéktelenek voltak, a parasztnak kifizetődött tízegynehány tojással beutazni. Kicsi volt tehát a kínálat. Miután ezentúl többet kell majd fizetni a viteldíjért, sokkal, de sokkal több tojással vagy más áruval indul majd útnak. Nagyobb lesz tehát a kínálat és ezáltal csökkennek az árak. Tehát, a szállítási költségek növelése pozitív intézkedés. Esnek az árak, növekszik a dolgozók életszínvonala. Ilyen kommentárokat közölt akkortájt a sajtó és a rádió.”

Arra is nagyon kellett vigyázni, nehogy nemzeti/nemzetiségi érzékenységet sértsen az ember valamely írásával. Ez mindaddig nagyjából rendben is volt, amíg arról volt szó, hogy a rádiót nem szabad a nemzeti/nemzetiségi ellentétek szítására használni, a baj ott kezdődött, hogy e szigorú elv oltárán egyszerűen feláldozták a nemzetek és nemzetiségek külön érdekérvényesítő erejét is. Általában minden

szerkesztőség a maga háza előtt söprögetett, a szerb nacionalista megnyilvánulásokra a szerb, a magyarokra a magyar stb. szerkesztőség reagált és ítélte el igen erélyesen. Cenzor, legjobb tudomásom szerint, ezekben a kezdeti időkben sem működött a rádiónál, viszont a munkatársak mindegyikébe bepótláltak egy kis öncenzort, aki, egy-két példastatúból okulva buzgóbban teljesített a legvaskalaposabb klasszikus cenzornál is. Az újságírókban egy-másfél, a szerkesztőkben két, a főszerkesztőben általában három ilyen kis öncenzor működött. (A másfelet úgy kell érteni, hogy az ember már csak azért sem írt meg valamit úgy, ahogy szíve szerint megírta volna, nehogy bajt hozzon a főnöke fejére.)

A sajtószabadságot tehát – ezt Surányi Zoltán is alátámasztja a XX. századi vajdasági magyar újságírókról szóló tanulmányában –, elég viszonylagosan értelmezték, „a pártot, a munkásönigazgatást, el nem kötelezett barátainkat, a testvériség-egységet és Tito elnököt nem volt szabad bírálni, s a nagy sajtóbotrányok nem is a kritikus hangvételű újságcikkek miatt, inkább csak az elírások körül voltak (például amikor hadvezér helyett vadvezérnek titulálták Titót): a bíráló hangnemű publicisztikai írásokat már megjelenésük előtt kiszűrték a főszerkesztők.”

A politikai-informatív műsorok – a mindenek elvnek megfelelően – imponáló műfaj-gazdagságot mutattak: a bel- és külpolitikai hírektől kezdve a hírmagyarázatokig, a helyszíni tudósításoktól kezdve a riportokig, a kulturális eseményekről szóló beszámolóktól kezdve a színházi kritikáig, a rendkívül népszerű faluműsörtől kezdve a szórakoztató magazinig, a hobbi műsoroktól kezdve a sportközvetítésig és a rádiópostáig szinte minden elhangzott, s nem túlzás, ha azt mondom, nem volt olyan szegmense a délvidéki magyarság életének, amelyről ne szólt volna kisebb-nagyobb rendszerességgel az Újvidéki Rádió.

Az igazság kedvéért azt is le kell szögezmem, hogy a kommunista párt befolyása az idő múltával ha el nem is múlt, de kétségkívül felpuhult, s volt olyan idő, amikor az Újvidéki Rádió híradásai számítottak a leghitelesebbeknek széles e környéken, s gyakorlatilag fél Magyarország is bennünket hallgatott. Főként Rákosiék terrorja alatt, aztán még fokozottabban az 1956-os forradalom idején, illetve jóval később, a 90-es évek elején, az úgynevezett joghurtforradalom napjaiban.

Apropó, Rákosi! „Egy április elsejei tréfám majdnem az állásomba került – idézi fel emlékeit Beder Ist-

² Foky Pistával együtt nagyjából különbséget tudunk tenni egy ünnepi „stáblista” és egy emlékező dolgozat között, de az vesse ránk az első követ, aki nyugodt lelkiismerettel hagyná ki a felsorolásból egyik vagy másik kedves kolléganőjének, kollégájának a nevét, mert, úgymond, a sok név az olvasmányosság rovására megy. Itt kérek sűrű elnézést ugyanakkor mindenkitől, aki mégis kimaradt ebből vagy az alábbiakban következő névsorokból. Ennek, lopakodó szennilitásomon kívül, az is – nem mentésge –, magyarázata lehet, hogy a hatvan év alatt bizony jöttek-mentek az emberek, változott a szerkesztőségek összetétele, s ezt sem a forrásmunkáim, sem jómagam nem mindig tudtuk maradéktalanul nyomon követni.

ván, aki 1952-től kezdve dolgozott a rádiónál. – Ki-
ötölttem és bediktáltam az írógépbe egy hírt. Így szólt:
»Rákosi Mátyás, az MDP főtitkára, akinek nevéhez az
újabb kori magyar történelem legszomorúbb esemé-
nyei fűződnek, lemondott.«

Előzőleg persze megkértem a bemondókat, hogy
ezt a kacsát tépjék szét, ha a kezükbe kerül. Nem is
úszott ki a rádióhullámokon. De a gyanútlan szer-
kesztőséget annál jobban felbolygattam. A kollégák
egymás vállára borultak, lektorunk, a hadirokkant Mis-
ka bácsi, botját elhajítva táncolt az íróasztalok között.

Ebben a túlfűtött hangulatban észre se vettem,
hogy Jancsi barátom valakinek telefonál. Testvér-
bátyját, az ismert közéleti személyt hívta fel, aki men-
ten továbbadta felsőbb helyekre a »megbízható« hírt.
Ezzel a lehetőséggel bezzeg nem számoltam.

Megizzadtunk bele, mire a láncot újból fel- és le-
telefonálással sikerült megszakitánunk.

Fiatalok voltunk, újságírók, bohémek.

És Rákosi Mátyás alig négy hónapra rá csakugyan
távozott.

Csoóri Sándor mondta egyszer, kilencvenhárom-
ban, amikor meglátogatott bennünket a Világszövet-
ség című lapunk sivár budai szerkesztőségében:

– Szerettem lejárni hozzátok Újvidékre, mindig jól
éreztem magam köztetek, olyan... olyan léhák vol-
tatok!

Hát, mi tagadás...

A délutáni híradó szerkesztője délelőtt 11 óra felé
jelenti Vébel Lajos főszerkesztőnek, hogy Kizur István
leadta a jelentést a 13 órakor kezdődő tartományi párt-
bizottsági ülésről, majd elment haza.

– Mindig mondtam, hogy ez a Kizur gyorsan dol-
gozik – szolt ki a pipája mögül Vébel, majd hozzátette
– és olcsón... Azért valaki majd figyeljen oda, meg-
tartják-e egyáltalán azt az ülést.

Merthogy olyan is volt az Újvidéki Rádió történe-
tében, hogy X. Y. egy szép napon megírta a kritiká-
ját az Újvidéki Opera az esti előadásáról, leadta a szer-
kesztőnek, és elment magánéletet élni. A kritika el is
hangzott a késő esti órákban, annak rendje és mód-
ja szerint, másnap egyesek gratuláltak is a szerzőnek.
A rosszmájúbbak azt is hozzátették, hogy az előadás
meg elmaradt.

Említettem, hogy egy másik ilyen „hőskora” a rá-
dió hírszolgálatának a joghurtforradalom idejére
esett. Ekkor már Gion Nándor volt a magyar szer-
kesztőség főnöke, s a délvidéki magyar újságírók
újabb nemzedéke – köztük Dani Zoltán, Gusztón
András, Klemm József, Kókai Sándor, Vékás János
– vívta nagy csatáját Slobodan Milošević és bandája
agresszív élettérhódítása ellen. Milošević, mint ismeretes,
Nagy Szerbia megteremtésén ügyködött, meg akarta szüntetni a Vajdaság 1974-es alkot-

mányban szavatolt autonómiáját, és Belgrádban meg
a vajdasági telepés városokban toborzott, fizetett tün-
tetőkkel próbálta megdönteni a tartományi pártve-
zetést. Első kísérlete nem sikerült: a tüntető cső-
cselék benyomult ugyan Újvidékre, de se áramot a
hordószónokok mikrofonjába, se kortynyi vizet nem
kapott a nagy hőségben, így némi ordítózás után
szétoszlott, buszra szállt és eltakarodott a városból.
A tartományi pártvezetés, az újvidéki kormány, a he-
lyi sajtó utolsó lehetéig harcolt, küzdött az auto-
nómia megvédéséért, amíg lehetett. Sajnos nem-
sokára megindult a második, még jobban előkészített
roham. Az újvidéki vezetők most már nem merték
megtagadni az áramszolgáltatást, és ásványvízzel
meg tetracsomagolású joghurttal kínálták meg a hí-
vatlan „vendégeket”. A joghurt többsége megannyi
kézigránátként robbant a tartományi pártvezetés fa-
lán (innen a joghurtforradalom elnevezés), s ha nem
is ez az ostrom, hanem az iszonyatos belgrádi nyo-
más hatására a tartományi pártvezetés végül le-
mondott. És az Újvidéki Rádió következő hétfői ér-
tekezletén Gion Nándor főszerkesztő szép csön-
desen kiadta a magyar újságíróknak az ordret, hogy
a híradásokban mától kezdve nincs többé csőcse-
lék, ha a tüntetésekről tudósítunk, van viszont *bu-
kott autonomista*, ha a tegnapi pártvezetők vala-
melyikéről esik szó.

Milošević tébolyult átszervezései, leépítései és „ha-
zafiaságtól” átítatott izlésterrorja ellenére az Újvidé-
ki Rádió magyar szerkesztősége sosem állt be a há-
borús uszítók kórusába, sosem szűnt meg éreztetni,
hogy a 90-es évek mocskos háborúja nem a délvidéki
magyarság háborúja. Visszafogottan és tisztessé-
gesen tudósított a háború előrehaladtával egyre erő-
södő magyar önszerveződésről, a pártokról, az au-
tonómia-törekvésekről, és eladdig sosem tapasztalt
mértékben ápolta kapcsolatait az anyaország sajtó-
jával. Sőt, az az elv is megfogalmazást nyert, hogy a
rádió műsorai ne csak magyar nyelvűek, hanem ma-
gyar szellemiségűek is legyenek.

A szerkesztőség legnépszerűbb műsorai a hí-
radások voltak, különösen a délután 3 órai, és az este
7-kor kezdődő. A nemzetközi eseményektől kezdve
az országos jelentőségű történéseken át a tartomány
életébe vágó kérdésekkig mindenről szó esett bennük,
miközben, szerény megítélésem szerint, a tömör,
ugyanakkor sokrétű, indulatoktól és szélsőségektől
mentes, a provincializmus csapdáit többnyire elkerülő
tájékoztatásával a rádiónak mindvégig sikerült meg-
őrizni frissességét és hitelességét. A tévé nem jelentett
különösebb konkurenciát, a belgrádi azért nem, mert
később került sugárzásra és szerbül szolt, az újvidé-
ki pedig azért nem, mert sokkal kevesebb emberhez
jutott el.

A Faluműsor

Ne feledkezzünk meg róla, hogy a Vajdaságban a magyar lakosság jókora hányada ma is falun él, és a föld a legfőbb jövedelemforrása. Egyáltalán nem meglepő tehát, hogy a második leghallgatottabb adás a Faluműsor volt. Vasárnap 12.10-től sugározták, a déli hírek és a kommentár után, zenével fűszerezve. Balázs Piri György szerkesztette, majd később Papp Gábor József és Gallusz László. Az első munkatársak Begovits Imre, Majoros Péter, Kizur István, Najbauer János voltak, akikhez később Nagy Nándor, Tóth Irén és Ternovác István csatlakozott.

„Akkoriban a magyar nyelvű faluműsor már nemcsak hírekből állt – emlékezik vissza Balázs Piri György. – Kezdett kialakulni, ahogy mondogattuk tréfásan az »egy falu, egy nóta« típusú vasárnapi, hosszabb lélegzetű adás... Az anyagok begyűjtése úgy történt, hogy a munkatársak, mint a méhek, minden héten a megbeszélte terv szerint kiröppentek a terepre, és miután elegendő adatot gyűjtöttek össze, visszatértek, hogy ki-ki megírja vállalt részét.

Gépkocsink persze nem volt, még csak nem is álmotunk róla. Általában vonattal, ritkább esetben autóbusszal jártuk a falvakat, már ahova ily módon el lehetett jutni. Ahova pedig nem, oda parasztszekéren, leginkább a saroglyában, esetleg traktoron, kerékpáron vagy az apostolok lován. De elmentünk akár a világ végére is.”

A faluműsor legfőbb erénye, megítélésem szerint, az volt, hogy nagy gonddal válogatta meg az évszaknak megfelelő és a hallgatóság érdeklődésére számító aktuális témáit – riport a tavaszi munkálatokról, a szőlőskertek állapotáról, jelentés a legkülönfélébb vidékek agrárvállalkozásairól, elemzés a gyümölcs piac helyzetéről és a mezőgépkínálatról, aratás előtti határszemle stb. –, szakszerű tanácsaival jelentős segítséget nyújtott a gazdáknak – pl. mit kell tudni a baktériumtrágyáról? –, és megannyi megszólalási alkalmat nyújtott egy-egy agrármérnöknek, egyetemi tanárnak, borásznak, környezetvédőnek, egyszerű szántóvetőnek arra, hogy megossza a tapasztalatát másokkal.

A Rádióposta

Harmadikként egy, a kívülálló szemében talán könnyebb fajsúlyú, de a hallgatókkal való közvetlen kapcsolattartás szempontjából rendkívül fontos eszközt emelnék ki, a rádió „levelezőműsorát”. Szóljon róla a műsor atyja, Ádám Tibor! „Abban az időben normára dolgoztunk, ami, mellesleg, nagy marhaság volt. Nem volt témám, nem tudtam miről írni, ezért a hall-

gatókhoz fordultam. Bevezettem egy új műsort *A rádió postája* címen, megnyitva a rádió műsorát a hallgatók kérdései, javaslatai, kívánságai és bírálati előtt. Mindenkinek válaszoltam, utánajártam panaszainak, lehetőségek szerint teljesítettem kívánságaikat. A műsornak nagy sikere lett. Amikor kineveztek főszerkesztőnek, a műsort Dr. Hock Rudolf, majd Gellért Tibor és végül Korom Tibor vezette sikeresen. A hatvanas évek közepétől megszűnt. 1966 decemberében felújítottam *Rádióposta* címen. 1990 áprilisáig, tehát 24 esztendeig vezettem sok más teendőm mellett. A közvéleménykutatók kimutatásai szerint évekig ez volt a leghallgatottabb beszédműsor.”

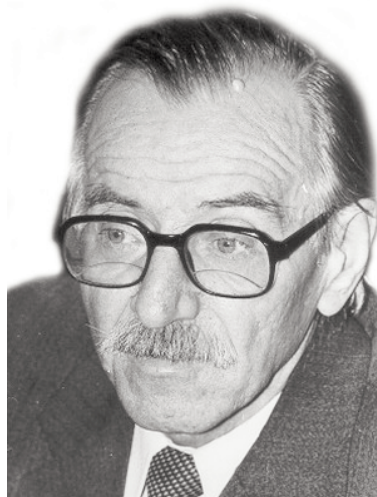
Nevelni, oktatni

Nem győzöm hangsúlyozni: a rádió vezetői már az induláskor rájöttek, hogy nem elég műsort sugározni, hallgatót is kell toborozni, sőt nevelni hozzá. Ennek első lépése az volt, hogy –óvodástól tini korosztályig – gyermekműsorokat kellett írni, előadatni és lehetőleg ugyanolyan időközönként, ugyanolyan időpontban műsorra tűzni. A feladatot a kulturális-szórakoztató osztály vállalta magára, Simin Bosán Magdával az élen.

A Gyermekrádió

Kellett hozzá, persze, egy Argyelán István is, aki a Gyermekrádió szerkesztőjévé való kinevezésének pillanatától nyugdíjba vonulásáig lankadatlan energiával tervezett, szervezett, kezdeményezett, s maradt a szememben a mai napig is a par excellence szerkesztő megtestesítője.

Munkatársaival, Papp Imrével, Hoffmann Máriával, Bada Johannával, Fece Irénnel, Hódi Vilmával, B. Foky Istvánnal, később Nagy Margittal, Gellér Rózsával, Dudas Anikóval, Ábrahám Edittel és Borsi Ferencsel

Argyelán István

együtt rendkívül színes műsorválasztékot tártak hallgatóik elé, a mesejátéktól és óvodás műsortól a magazinig, a gyermekhíradótól az irodalmi adásig, a kekasztal beszélgetéstől, vitaműsortól, a riportokig, illetve a *Jó reggelt gyerekek!* című hangulatos napköszöntőig.

Saját, a legapróbb falvakra is kiterjedő gyermek tudósító hálózatot hoztak létre, és napi kapcsolatot tartottak fenn kis munkatársaikkal. Versenyek, vetélkedők, különféle találkozók szervezésében utolérhetetlenek voltak. A tartomány legkülönbébb településeiről egybegyűlt erdőtelepítők, kis technikusok, kis tűzoltók, rádióamatőrök, repülőmodellezők, kis matematikusok és fizikusok, önképzőkörtagok, osztályénekkarok, szólóénekesek és népihangszer szólísták versengtek egymással egy-egy ilyen, mindig szépszámu közönség előtt zajló rendezvényen, ideértve a földrajzi, biológiai, kémiai, nyelvi, irodalmi, néprajzi, természettudományi és környezetvédelmi tárgyú vetélkedőket, a diákolimpiát, a nyári alkotó táborokat és nemzetközi pionírtáborokat is (Futakon egyik nyáron huszonöt ország gyermekei találkoztak).

Hagyományt teremtettek a Petőfi nevet viselő iskolák találkozásából, és kísérletet tettek a cserkész hagyományok föllevenítésére, bár a cserkész szót, „természetesen” nem használ(hat)ták. „Csapatversenyben folyt a játék – írja ez utóbbiról Bada Johanna, a Gyermekrádió későbbi szerkesztője. – A céllovászenet és az elsősegélyen kívül egy sereg meglepetés-feladat is várta a 2-3 kilométeres szakaszon a versenyzőket. A fürge észjárású, gyors döntésekre képes, jó tornász, és a természettudományokban is jártas diákoknak nem okozott fejfájást egyik feladat sem. Fára másztak, gólyalábon jártak, árkot ugrottak rúd segítségével, rejtjeles üzenetet fejtettek meg, matematikai feladvány megoldásával »kinyitották« a páncélszekrényt, gyógynövényeket gyűjtöttek, titokzatos tárgyat kellett azonosítaniuk, de akadt még ennél is kellemesebb feladat: gyümölcszsedés, mézkestoló. A cél egyébként a találékonyaságra való nevelés volt: hogyan hasznosítható egy előre nem várt feladatban mindaz, amit leckeként tanultak az iskolában.”

Csuka Zoltán, a neves műfordító eképp számolt be egy másik emlékezetes versenyről. „Amikor a játék-mester a mikrofon elé vezette és bemutatta a komoly, halovány arcú kislányt, Gönczi Júliát, a verbászi Testvériség-Egység általános iskola tizenhárom éves tanulóját, elmondotta róla, hogy az idei év tavaszán ő nyerte el a szerbiai általános iskolák minden évben szokásos szavalóversenyének első díját. Harmincezer részvevője volt ennek a versenynek, természetesen túlnyomó többségében szerb nemzetiségű tanuló, s ebből a harmincezer versenyzőből hatvan jutott be a döntőbe, amelyet Velika Plana szerbiai me-

zővárosban tartottak meg. A városnak mintegy hússzezer lakosa van, egytől egyig szerb, s bizony, a vajdasági magyar kislánynak, aki ráadásul anyanyelvén mondta el József Attila Kései sirató című versét, aligha lehetett nagy esélye, hiszen a szöveget a közönség meg sem érthette. (Aki ismeri József Attilának ezt a versét, azt is tudhatja, hogy a szavaló színmagyar területen, színmagyar közönség előtt sem számíthatott volna arra, hogy sikerrel »tolmácsolja« a költő mondanivalóját.) A kis Gönczi Júliában azonban ez az elszigeteltség sem támasztott gátlást, kiállt a pódiumra s elmondotta a verset. A közönség végighallgatta: őt és még ötvenkilenc más szavalót. S most következik a csoda: Gönczi Julika József Attila magyarul elmondott versével elnyerte az első díjat.”

Argyelán István rendkívül fogékony volt minden jó ötlet iránt, fiatalokat megszegyenítő lelkesedéssel vetette bele magát minden új kezdeményezésbe, de a kedvenc műsora – ezt ő maga vallotta be nekem –, a vasárnap reggeli gyermekhangjáték volt. Ki nem adta volna a kezéből a szerkesztését egy világért sem, pedig rengeteg egyéb dolga is volt! Tulajdonképpen ezek apropóján is kerültünk kapcsolatba egymással. Gyermekszínészeket kerestek, és így találtak rám, társaimmal, Hajdú Gyulával, Kovács Györggyel, a valamivel fiatalabb Ladik Katalinnal, Vajda Tiborral és a többiekkel együtt.

Az előzmény az volt, hogy a telepi Petőfi Sándor Magyar Művelődési Egyesület 1953-ban műsorára tűzte Móricz Zsigmond Légy jó mindhalálig című regényének színpadi változatát. Osztályfőnökünk, áldott emlékü Bálint Jolán javaslatára Ubornyai Sándor rendező rám osztotta Nyilas Misi szerepét. A bemutatón óriási sikert arattunk, mégis úgy alakult a dolog, hogy a darabot egyetlen egyszer játszottuk csak.

Argyelán maga is a Telepen lakott, valószínűleg így jutott a fülébe, hogy van itt, két utcával odébb egy ügyes Nyilas Misi. Üzent értem, és meghívott, játsszam el a rádiós változatot is. A hangjátékot Sántha Sándor rendezte, de hogy a színészek közül ki játszott benne, arra már, sajnos, nem emlékszem. Arra viszont igen, hogy hatalmas élmény volt számomra az egész – egy életre elbűvölt a próbák bohém hangulata, a színészek és színésznők tarka, egy tizenéves kölyök számára hallatlanul imponáló társasága, a stúdió szaga és csöndje, no meg maga a játék, a szerepalakítás élménye. Arról az izgalomról nem is beszélve, amivel azt várod, hogy meghalljad önmagadat a rádióban.

Emlékszem: akkor nekünk még rádiókészülékünk sem volt otthon. Müller Tóni bácsiékhoz mentünk át családostul, amikor műsorra tűzték a hangjátékot, körülültük a rádiót vagy tucatnyian, és lélegzetviesszafojtva, anyák, szomszédasszonyok szipogva és zsebkendőgyűrögetve hallgattuk végig Nyilas Misi megható történetét.

Vagy tíz évvel később, amikor kezdő újságíróként magam is a Gyermekrádió szerkesztőségében kezdtem el dolgozni, engem bízott meg Argyelán azzal, hogy próbáljam meg szervezettebb formában magunkhoz kötni a kisszínészeket. Így alakult meg a *Nemecsek Gyermekszínháza Egyesület*, amelyet később Ferenci Jenő színművész fejlesztett tovább nagy lelkesedéssel és remek pedagógiai érzéssel. Álljon itt néhány akkori gyermekszínház neve is: Aladics Elemér, Aladics János, Csík András, Fülöp Gábor, Gőz Veronka, Letsch Endre, Szkopál Béla, Varga Zsuzsi, Zákány Éva... Akadtak köztük olyanok is, akik később a színészi pályát választották, pl. Bosznai Tímea, Figura Terézia, Lenner Karolina, Molnár Zoltán, Szőke Zoltán...

Az Ifjúsági műsor

Az ötvenes évek végén úgynevezett „ifjúsági blokkokkal” bővült a Gyermekrádió műsora, s ezekből nőtt ki később az 58 perces Ifjúsági műsor. A Gyermekrádióhoz hasonlóan, és egy másik hatalmas munkabírású, szerteágazó kapcsolatokkal rendelkező, vérbeli szervezőnek, Papp Imrének köszönhetően, ez is megszervezte a maga tudósítói hálózatát, s fejlődött az évek folyamán afféle újságíróműhelyé. Sorra nyíltak a „fiókszerkesztőségek” a tartomány minden nagyobb városában, s itt beszélték meg az ifjú tudósítók, egy-egy nyelvszakos tanár irányításával, ki miről írjon. Naponta több száz levél érkezett, íróikból idővel rendszeres tudósító lett. Annyian voltak, hogy számukat előbb 666-ban, majd 707-ben kellett korlátozni. „Az újvidéki ifjúsági szerkesztőség tagjaival – írja *Élőszó* c. kötetében Papp Imre –, tapasztaltabb újságírók foglalkoztak: Nagy Nándor, Szajkó Margit, Madarász Árpád, Jankovics Ilona, Madarász András, Kovács József, Tolnai Ottó, Székely Marica és Gyula Károly. A fiatal munkatársak nem elégedtek meg azzal,

hogy csak az ifi műsorban dolgozzanak, hanem bekapcsolódtak egy-egy rovat munkájába is. Ennek később az lett az eredménye, hogy tanulmányaik befejezése után megmaradtak az újságírás mellett. Ma már (a könyv 1993-ban jelent meg) bizvást állíthatjuk, hogy a jelenlegi újságírók – főleg a középgeneráció – jó része éppen az Újvidéki Rádió műhelyében ismerkedett meg az újságírással, és tanulta el annak alapelemeit.” Soroljunk fel közülük is néhányat! Mérsáros Bába Lúcia, Dani Zoltán, Gobby Fehér Gyula, Ifj. Gellér Tibor, Kartag Nándor, Nagy Mélykúti Edit, Papp Gábor József, Rencsár Tivadar, Sándorov Péter, Schreck Tibor, Takács Magda, Tóth Eszter és sokan mások.

Az Ifjúsági rádió szerkesztőségében született meg annak a tehetségkutató mozgalomnak az ötlete is, amely később *Aranymikrofon* néven vált ismertté tartomány szerte. Eleinte csak szavalók, hangszereslisták, zenekarok, nótá-, illetve táncdalénekesek próbáltak szerencsét a tartomány különböző helységeiben megtartott nyilvános vetélkedőkön, később bővült a paletta, és a műsorvezetők, bemondók, parodisták, riporterek (sport- és filmriporterek) is megmutathatták ország-világ előtt, mit tudnak. Az *Aranymikrofon* műsorsorozatban huszonöt esztendő alatt legalább ötezen vettek részt. Kisebb-nagyobb szünetekkel több mint száz elődöntőt és döntőt tartottak.

Hajnal Erzsébet és
Papp Gábor József műsorvezetők

Az Aranymikrofon kishegyesi gálaestjének plakátja (1973)

A Rádióiskola/Iskolarádió

Míg a Gyermek- és az Ifjúsági rádió élő, közvetlen kapcsolatot tartott fenn a kistudósítókkal és ifjú hallgatókkal, a kulturális-szórakoztató részleg másik szerkesztősége, a Rádióiskola (később Iskolarádió) az általános iskolai oktatás menetébe illeszkedve igyekezett eljutni hallgatóihoz. 1954-ben, amikor az első

rádióiskolás adások megindultak, még híre sem volt vajdasági magyar tankönyvkiadásnak, egyéb segéd- és szemléltetőeszközökről nem is beszélve, úgyhogy a rádió próbált meg a maga módján némi segítséget nyújtani a komplex oktatási módszer alkalmazásához, az akkoriban kezdődött iskolareform jegyében. Sok tanár a rádió adásaiból merített rendszeresen témát és módszert egy-egy tantárgyi egység feldolgozásához, legyen szó anyanyelvi, irodalmi, szerb nyelvtanulási, zenei, földrajzi vagy történelmi témákról.

Ismert szaktekintélyeket kértek fel az oktatás folyamatába illeszkedő sorozatok és adások koncepciójának kidolgozására, köztük B. Szabó Györgyöt, Brunet Elemért, Bartha Dezsőt és másokat.

A Rádióiskola első szerkesztője Keck Irén volt, egy óriási tudású, tekintélyparancsoló, de egyszersmind szerethető, szikár matróna. Őt Sárosi Károly, majd Korom Tibor, később Borbély János, s végül Kaszás Károly váltott fel a szerkesztői székben. A munkatársak többé-kevésbé változatlan összeállításban dolgoztak: Cvijanović Mária, Deutsch Judit, Mara Dudvarski, Fece Irén, Fehér Magda, Matijevics Mária, Szekeres Piroška, Tóth Erzsébet, később Kovács István. Jómagam 1964-ben, leszerelésem után kerültem a Rádióiskola szerkesztőségébe, a földrajzi és történelmi adásokat szerkesztettem, majd később a középiskolásoknak szóló *Irodalmi kalauzt*.

Az adásokat fél évre előre terveztük, sok pedagógus és szakember bevonásával. Álljon itt néhányan a neve közülük: Bori Imre, Szeli István (magyar nyelv és irodalom), Lévai Anna, Varga Péter, Szűcs Budai József (zene), Fábri Nándor, Uri Ferenc (földrajz, történelem) és sokan mások. Minden hétköznap volt rádióiskola-adás, a délelőtti délután megisméltük, úgyhogy aki nem tudta rögzíteni, s mégis fel akarta használni őket, direktben is meghallgathatta az osztályban. Hogy a tanárok minél eredményesebben beilleszthessék őket a tanmenetükbe, külön közlőnyben – félévente megjelenő, minden vajdasági iskolának ingyenesen eljuttatott füzetben – ismertettük, mely módszertani egységhez nyújtanak segítséget, és részletesen ismertettük a tartalmukat. Zenetanulási adásainkhoz kottákat és dalszövegeket is közlünk.

Jószérivel nem volt egyetlen magyar tannyelvű vajdasági iskola sem, melybe a tanév folyamán legalább egyszer ne látogattunk volna el. Közös meghallgattunk egy-egy adást, szakmai beszélgetéseket szerveztünk, felvételt készítettünk a szakcsoportok munkájáról, az önképzőkörök erre a célra készített műsorairól, az iskola legtehetségesebb diákjainak produkciójáról, a pedagógusok mondanivalójáról. A rádió hőskorában, a hetvenes-nyolcvanas években

szinte nem volt olyan év, hogy ne hirdettünk volna meg valamilyen tartományi méretű irodalmi, zenei, történelmi, környezetismereti stb. vetélkedőt. Sőt, nemzetközit is!

Petőfi születésének századik évfordulójára a Kosuth Rádió nemzetközi Petőfi-vetélkedőt hirdetett, amelyre meghívta a szomszédos országokban élő nem magyar ajkú középiskolásokat is. Ez úgy kezdődött, hogy előbb megszerveztük a helyi döntőket, majd a győztesekből négytagú csapatot állítottunk össze, amely végül Budapesten, a híres-neves hatos stúdióban mérte össze tudását a román és a cseh-szlovák csapattal. Az Újvidéki Rádió csapata – két szerb és egy magyar lány, egy magyar fiú, valamint jómagam mint tolmács összeállításban – a második helyen végzett, hajszálnyival maradva le a felnőtt versenyzőket is szerepeltető román különtménytől.

Hasonló módon szerveztük meg a legtöbb irodalmi, zenei vagy történelmi vetélkedőnket is. Igyekezünk a legkisebb falvak legkisebb iskoláit is mozgósítani, majd a regionális elődöntők után rendszerint a rádió M-stúdiójában lezajlott a tartományi döntő is, amiről általában egyórás műsor készült, s került sugárzásra később. Abban a megtiszteltetésben volt részem, hogy ezeken a döntőkön többnyire én lehettem a műsorvezető.

Kultúrát szolgál(tat)ni Az irodalmi műsorok

Ahogy a Gyermekrádió a gyermek- és ifjúsági irodalmat, a Rádióiskola a tankönyveket, hasonlóképp próbálták meg a rádió irodalmi műsorai a kezdetén a szépirodalmi kiadótevékenységet pótolni. „A vajdasági magyar írók mindegyikének írásai szerepeltek műsorainkban – írja Szalai István. – Már megszólalásunk első napjától kezdve sugároztuk Herceg János, Gál László, Papp József, Urbán János, Ács Károly, Sinkó Ervin, Csépe Imre, Debreczeni József, Majtényi Mihály, Komáromi József Sándor, Szirmai Károly, Bencz Mihály, Thurzó Lajos, Fehér Ferenc, Saffer Pál és több más íróársunk prózáit és verseit. Néhányuknak állandó rovatuk volt adásainkban, többjünkkel pedig munkaviszonyt létesített a rádió.”

Utóbbiak közé tartozott Herceg János, akit az első irodalmi műsorok szerkesztőjévé sikerült megnyerni, és aki – Simin Bosán Magdát idézve – „a maga halhatlan irodalmi tájékozottságával, megbízható esztétikai értékrendszerével, és afféle »táv szerkesztési« módszerével – ő maga Zomborban vagy Batinán lakott, és hetente csak egyszer utazott le Újvidékre, hogy Sesics Vera munkatársával együtt elkészítse a hangfelvételeket –, rövid idő alatt országos színvonalúvá fejlesztette ezeket az adásokat. A szerkesztési alap-

elv az volt, hogy a hallgatókat megismertessük a kortárs jugoszláv, magyar és világirodalommal, különös tekintettel a vajdasági szerzők műveire.”

„Így láttak napvilágot a hetenkénti adások – írja erről maga Herceg János –, *Lírai tízperc, Könyvek, írók, emberek*, illetve *Új könyv, új írás* címmel. Majd a rádió-folyóirat, mely három évig jelent meg *A mi időnk* címmel, az akkori idők elvárásainak megfelelően, hogy azután *Együtt* címmel kerüljön közvetítésre. Utóbbinak a helyi irodalmi önszerveződés orgánumának kellett lennie, de nemcsak a földrajzi régióknak megfelelően, hanem úgy, hogy az országban megjelenő valamennyi irodalom otthonát képezze.”

Az *Együtt* havonta jelentkezett, egyórányi terjedelemben. Herceg után 1977-től Gion Nándor szerkesztette, utána, 1984-től Borbély János, majd 1991-től 1999-ig Vickó Árpád.

„Szerettük volna együtt látni a legfiatalabbaktól Sinkó Ervinig és Szirmai Károlyig az írókat a rádió folyóiratában – folytatja Herceg. – Ez sem volt épp könnyű feladat. A fiatal tehetségek forradalmi attitűddel és avangárdista kísérletekkel követeltek maguknak teljes szabadságot, viszont a hallgatóság különbözőségére való tekintettel a rádió nem volt abban a helyzetben, hogy minden tekintetben eleget tudjon tenni elvárásaiknak. Ez aztán sok-sok alkalmat adott a nemzedékek közti ellentétekre.”

Jónéhány évvel később, amikor már én szerkesztettem az Irodalmi kalauz című műsort, magam is vitába keveredtem az avantgárd egyik képviselőjével, Gerold Lászlóval, az első Symposium-nemzedék jeles tagjával. Még csak nemzedékek közti ellentét sem kellett hozzá, hisz Gerolddal osztálytársak voltunk valamikor – immár több mint ötven évvel ezelőtt. Az történt, hogy az Irodalmi kalauz megindított egy sorozatot, amelyben bemutattuk a magyar irodalmi folyóiratok legjobbait a Magyar Múzeumtól és Athenaeumtól a HÍD-ig és Üzenetig. És – horribile dictu – kihagytuk az Új Symposiumot. Na, kaptam is a fejemre érte! Gerold barátom nekem esett a Képes Ifjúság hasábjain, és alaposan leszedte rólam is, a rádióról is szenteltvizet. Hasonló stílusban – értsd: ugyanolyan gorombán – válaszoltam neki, amitől persze egy cseppet sem lettem népszerűbb Új Symposiumos körökben.

Mai eszemmel már valószínűleg szentelnék egy adást az Új Symposiumnak is – és nemcsak azért, mert a mi kutyánk kölyke –, jöllehet hangnemét és módszereit valahogy azóta sem tudtam megszeretni.

Ha már így besettenkedtem ismét a képbe, hadd mondjam el azt is, hogy később, egy Forumos vargabetű után, a 80-es évek elején én örököltem Her-

ceg Jánostól és Sesics Verától az irodalmi műsorok szerkesztői posztját. Heti 70 percnyi terjedelemben négy műsorom volt. Az *Új könyv, új írás* a vajdasági irodalmi terméssel foglalkozott. Talán nem túlzás, ha azt mondom, hogy nem volt a Forum Könyvkiadónak olyan kiadványa, amelyet nem mutattunk be, általában 3-5 perces recenzió és 15 perces felolvasott részlet formájában. A *Lírai tízperc* a magyar, a jugoszláv és a világirodalomból közölt versválogatásokat a rádió legjobb színészeinek tolmácsolásában. Ezt a műsort később Fenyvesi Ottó vette át. Az *Irodalmi kis-tűkör* szombat délutánonként volt műsoron, hétvégi kapcsolódásként egy-egy jó novellát hallgathatott meg, aki az Újvidéki Rádió hullámhosszára állította a vevőjét. A negyedik műsorom afféle éjszakai rétegműsor volt. *Könyvek, írók, emberek* néven futott, és azt szoktam rá mondani, hogy álmatlanságban szenvedő éjjeliőröknek szólt. Aktuális filozófiai, szociológiai, történelmi esszétet, tanulmányrészleteket közöltünk benne, olykor rázósakat is. (Egy ilyen műsor másnapján kérdezte meg tőlem Németh István a Magyar Szó liftjében: Hát te még szabadlábon vagy?) Szerencsére az álmatlanságban szenvedő éjjeliőrök között aránylag kevés volt a besúgó.

A *Könyvek, írók, emberek* műsorait – csekély kivétellel – Horváth Rózsa bemondónő olvasta be. Imádtam vele dolgozni. Úgy blattolt, hogy öröm volt hallgatni. A baki ismeretlen fogalom volt számára, a leg-hosszabb körmondatot is ösztönösen tagolta egyszeri hallásra is tökéletesen érthető logikai egységekre, úgy lopta hozzá a levegőt, hogy ismerek olyan szuszogó pesti színészt, aki elmenne két hétre pincsikutyának ilyen légzéstechnikáért, és a hangja még hetvenedik évéhez közeledve is üde volt és kellemes.

Itt jegyezném meg halkan, s utána, ígérem, nem bántok több anyaországi érzékenységet: mi csak egy vidéki kis rádió voltunk, de nálunk olyan üresfejű dumagépeket, mint egyik-másik mai fővárosi kereskedelmi rádió idétlenül heherésző műsorvezetője, olyan raccsoló humoristákat, mint a pesti kabaré nagyhatalmú szerkesztője, olyan beszédhibás újságírókat, mint a királyi tévé egyik sztráriportere bizony nem engedtek mikrofonközelbe.

A hetvenes években a *Rádióregény* című műsorral bővült irodalmi kínálatunk. 1992-ig Borbély János szerkesztette, majd 1999-ig, megszűnéséig Géber László. Heti harminc perces folytatásokban dramatizált regényeket közölt a világ- és a magyar irodalom nagyjainak tollából (különös tekintettel – ez minden irodalmi műsorunkra jellemző volt –, a jugoszláviai magyar irodalomra³.)

³ Igen, ez a kifejezés volt használatban: jugoszláviai magyar irodalom, amelyet akkoriban még nem volt ildomos az egyetemes magyar irodalom szerves részének tekinteni.

Az irodalmi műsorok tervezésébe és készítésébe rendszeresen bevontuk a tartomány legismertebb irodalomtörténészeit, egyetemi tanárait, publicistáit, kritikusait, köztük Szeli Istvánt, Bori Imrét, Penavin Olgát, az állandó munkatársunknak számító Vajda Gábort és másokat.

Az *Új könyv, új írás, az Irodalmi kistükör és a Könyvek, írók, emberek szerkesztését* 1992-től, amikor áttelepültem Magyarországra, Géber László vette át.

Rádiódrama – színészegyüttes

„1951-ben kezdtük meg a drámaműsorok készítését – írja Simin B. Magda. – Mivel Újvidéken akkoriban nem volt magyar színház, így hivatásos színész sem, az első adásunkban, egy Priestley-drámában, az akkoriban még javában virágzó Topolyai Színház művészei játszottak. A rendező Garai Béla volt, a Szabadkai Népszínházból. Egészen 1953-ig, amikor sikerült saját színészegyüttest alakítanunk, saját rendezővel, e két színház művészei, és néhány újvidéki amatőr színész szerepelt a bemutatott darabokban, méghozzá élőben, mert még magnónk sem volt, amire rögzíthettük volna műsorainkat.”

Lányi István rendező, aki 1952-ben került a rádióhoz, mesélte, hogy egy ilyen egyenesben közvetített rádiódrama bizony alaposan próbára tett rendezőt, színészeket, technikust egyaránt. Bevallotta, hogy eleinte nagyobb lámpaláza volt, mint a színházaknak. Egy Osztrovszkij-darab, *A szerelem kalmárjai* volt az első ilyen rendezése, Bogdánfi Margittal és a hősszerelmes Boros Istvánnal, s ha belegondolok, hogy egyidejűleg kellett a színészeket figyelnie, a zenekíséretet, az effektusokat, az aláfestést vezényelnie, bizony nem szívesen lettem volna a bőrében. Érdekes különlegessége volt ennek az Osztrovszkij-darabnak, hogy közkívánatra – több száz hallgatói levél nyomán – meg kellett ismételní. Megismételték. Természetesen megint élőben.

És ha már a különlegességeknél tartunk, jegyezzük meg azt is, hogy az Újvidéki Rádió volt az egyetlen nemcsak az országban, hanem talán Európában is, amelynek saját drámai együttese volt, szerződötetett színészekkel és rendezőkkel.

Az első rendezők a fentebb említett Lányi István mellett Nagy József, Sántha Sándor, Németh P. István voltak. Az első hivatásos színészek: Ádám Olga, Gerich Endre, Ferenci Jenő, Gombos Péter, majd Boros István és Tusnek Otília. Az első dramaturgok pedig: Korom Tibor és Dimitrijevic Mara.

1958-ban szerződött a rádióhoz Varga István. Ő volt az első akadémiai végzettségű rendező, és hosszú éveken át ő irányította a drámaegyüttest, készítette el a felvételezési beosztást, rajzolta meg a rá-

dió művészeti produkciójának arcukatát, tanígtatta a gyermekszínházakat. Varga mellett Szilágyi László és Gellér Tibor is rendezett.

„Indulás után egy évvel már 13 rádiódrama bemutatónk volt évente – idézzük ismét Simin Bosán Magdát –, s ez nem sokkal később felkúszott 18-22-re. Bőségesen válogattunk a világirodalomból, az egyetemes magyar és a jugoszláv irodalomból, a legjobban azonban annak örültünk, ha vajdasági szerző művét mutathattuk be. Pályázatokat írtunk ki, személyes beszélgetésekre hívtuk meg kiemelkedő szerzőinket, s nemcsak magyarokat. Volt olyan szerb író, például, akinek előbb mutattunk be magyar fordításban a darabját, mint ahogy az eredeti színre vagy műsorra került volna.”

A dramaturgi teendőket később Ivan Horovic, majd Deák Ferenc vette át. A társulat a hetvenes években élte meg virágkorát, három rendezővel és húsz színésszel. Néhány név a nagy nemzedékből (ábécé sorrendben): Fejes György, Ferenci Jenő, Lőrincz Lajos, Nagygellért János, Nagygellértné Kiss Júlia, Romhányi Ibi, Sinkó István, Tusnek Otília... És hadd álljon itt néhány szabadkai színész neve is, hisz ők is rengeteg rádiódramával gazdagították műsorunkat Garai Béla, Pataki László és Virág Mihály rendezésében: Czehe Gusztáv, Godányi Zoltán, Heck Páula, M. Süveges Eta, Remete Károly, Sz. Cseh Mária, Szabó István, Tóth Éva, Verseghe József...

A jugoszláv rádiódramatermes évente megrendezésre kerülő szemléjének ötlete is itt született, az Újvidéki Rádióban. 1956-ban szervezték meg először a Szerb Népszínházban a Sterija-játékokat, az első országos színházi fesztivált. Ezen rengeteg színházi ember – rendező, dramaturg, színész, drámaíró, kritikus – vett részt, saját háza képviselőjében, Ljubljánától Szkopjeig és Belgrádtól Dubrovnikig. A fesztivál, ahogy lenni szokott, nemcsak a hivatalos versenyprogramból állt, a bemutatókat rendszerint valamilyen kísérőrendezvény, szakmai beszélgetés követte. Ezeknek egyikén vetette fel Simin Bosán Magda és Saffer Pál az ötletet, hogy a színházi szemle mintájára meg kellene rendezni a rádiódrama-fesztivált is. Az ötlet termékeny talajra hullott, és már a következő évben, 1957-ben megrendezték az Újvidéki Rádió stúdióiban a jugoszláv rádiódrama első fesztiválját. Öt éven át rádióink volt a házigazdája a fesztiválnak, majd a Ljubljanei Rádió vette át szerepét. A jubileumi, tizedik szemle idejére még visszakerült Újvidékre a rendezési jog, aztán az országos rádióhálózat döntéshozói úgy határoztak, hogy a Szkopjei Rádiót bízzák meg a szervezéssel, a fesztivál színhelyéül pedig a festői Ohridot jelölték ki.

„Több kiváló rádiódramával vettünk részt az ohridi hangjátékfesztiválon – írja Lakner Edit dramaturg

–, és néhány nemzetközi szemlén is. Ebben az időszakban egészen 1992-ig körülbelül 25-30 fős volt a magyar dráma szerkesztősége. Például 1988-ban 27-en voltunk: Fülöp Gábor, Jódal Rózsa, Böndör Pál, Lakner Edit, Jung Matkó Margit és Fülöp Ágnes szerkesztők. Vajda Tibor, Hernyák György és Slobodan Mojak rendezők. Ferenci Jenő, Fischer Károly, Fischer Váradi Hajnalka, Horváth József, Nagygellértne Kiss Júlia, Tusnek Otília, Sinkó István, Kerekes Valéria, Banka Lívia, Bicskei István, Boros Tápai Kornélia, László Sándor, Stojkov Ibolya, Törteli László és Boros László színészek, valamint Tóth Nándor szervező.”

Sajnos a 80-as évek elején véget ért a rádiódráma fénykora. Elmúlt a díjak és elismerések időszaka, megszűnt az anyagi biztonság, és évről évre egyre nehezebb volt változatos műsort készíteni.

„1981-től többé nem kapott a szerkesztőség devizát külföldi szövegek vásárlására – idézzük ismét Lakner Editet –, úgyhogy főleg a jugoszláviai magyar írók drámáira támaszkodtunk. Nagy számú hangjáték készült Deák Ferenc, Simin Bosán Magda, Varga Zoltán, Gobby Fehér Gyula, Tolnai Ottó, Jódal Rózsa, Brasnyó István, Kopeczky László, Lányi István, Gion Nándor, Pintér Lajos, Balázs Attila, Bosnyák István, Holti Mária, Kovács Miklós és még sok más vajdasági magyar író közreműködésének eredményeként. Igyekeztünk szerbiai, szlovéniai, horvátországi, boszniai és macedón írók drámáinak fordításával gazdagítani műsorunkat. Kiváló fordítók voltak munkatársaink, többek között Fehér Ferenc, Borbély János, Szilágyi Károly, Balázs Pál és Vickó Árpád. A magyarországi írók megértésének köszönhetjük, hogy több jeles író, pl. Zalán Tibor, Koppányi György, Czákó Gábor és mások hangjátékát felvételezhettük. Műsorunkban helyet adtunk a klasszikusok adaptációjának és dramatizációjának, és a magyar irodalom nagyjai is bemutatásra kerültek.

1981-től hetente összesen öt műsora volt a magyar drámának. A legfiatalabbak műsorát, a mesejátékot Argyelán István szerkesztette. Az ifjúsági drámát Jódal Rózsa, az irodalmi pódiumot Böndör Pál, a klasszikus rádiódrámát és a kísérleti drámát pedig Fülöp Gábor és én. 1988-tól egy újabb műsort kaptunk, a rövidhangjátékot, amelyen két dramaturg, Fülöp Ágnes és Krnács Erika dolgozott.

Sajnos 1992-ben a színi együttes megszűnt létezni. Fülöp Gábor, Fülöp Ágnes, Jódal Rózsa, majd valamivel később Hernyák György is távozott a szerkesztőségből. Nagyon nehéz anyagi körülmények között dolgoztunk és dolgozunk azóta. A tiszteletdíjak megszegyenítően kicsik, nem tudunk rendszeresen fizetni sem a szerzőknek, sem a színészeknek, sem egyéb munkatársunknak. Azt, hogy még van műsor

csakis nekik köszönhetjük, mert már két éve ingyen dolgoznak. Monodrámákat, portrékat, dokumentumjátékokat készítünk és jobb időket várunk...”

Szórakoztatni

Az Újvidéki Rádió mindenek szerepkörének szórakoztató részére térve most elsősorban a zenei műsorokról kellene szólnom. Említettem már, hogy rádiónk műsorszerkezetében a zene eredetileg 70, a beszédműsorok 30 %-ban voltak képviselve. Ez azóta fele-fele arányra változott, de ha szórakoztatásról van szó, egyszerű rádióhallgatóként is úgy gondolom, hogy a zene az elsődleges tényező. Különösen ha azt is tekintetbe vesszük, hogy a zeneműsoroknak csupán egynegyede komolyzene, a háromnegyede – 50 % könnyű plusz 25 % népzene – egyértelműen a szórakoztatást szolgálja. Sajnos a zenéhez körülbelül annyit értek, mint hajdú a harangöntéshez, úgyhogy ezt az egyébként nagyon hálás feladatot – az Újvidéki Rádió zenei adásainak részletes bemutatását –, hozzáértőbb kollégára testálom, magam ehelyütt beérem egy-két zenei vonatkozású adat és név felsorolásával, és maradok a kaptafám mellett: továbbra is a magyar nyelvű beszédműsorokra összpontosítok.

Tehát dióhéjban: a zeneműsorok vezetői és munkatársai onnan indultak, hogy az első műsorokat újvidéki honpolgároktól összekoldult lemezekből állították össze, s eljutottak odáig, hogy saját zeneprodukcióval dicsekedhettek. Ehhez egy szimfonikus-, egy kamara-, egy variálható összetételű szórakoztató (vörös-fűvós) zenekar, egy vegyes énekkar, gyermekkar, magyar és szerb népi zenekar állt rendelkezésünkre (amelyekben román, szlovák és ruszin zenészek is muzsikáltak). És olyan énekesek, mint Boros István, Boros Mirjana, Farkas Katalin, Fülöp Kató, Gubik Mira, Lévai Ferenc, Németh Rudolf, Rácz Szabó Lajos, Sántha Pusztai Lajos, illetve később Biszák Jú-

A rádió magyar népi zenekara
a 70-es évek elején

lia, Hertyán Aranka, Vitkainé Kovács Vera és mások. A zenei szerkesztőség rugalmas műsorpolitikájának, az új zenei hatások iránti nyitottságának, egyre javuló műszaki feltételeinek és nem utolsósorban a rendkívül tehetséges zenészeinek és énekeseinek köszönhetően az Újvidéki Rádió zenei műsorai nemcsak a Vajdaságban örvendtek óriási népszerűségnek, hanem a szomszédainknál is, messze határainkon túl is.

A Vidám műsor

A szórakoztató jellegű beszédműsorok közül a *Vidámestet* és a sportműsorokat említeném meg. Az első a kulturális-szórakoztató, az utóbbiak pedig a politikai-tájékoztató műsorok szerkesztőségében készültek.

Az első Vidámest 1950. július 1-én hangzott el rádiónk hullámhosszán, az év november 29-től kezdve pedig kéthetente jelentkezett. A műsorokat Hirschler Ferenc szerkesztette és rendezte, a tréfák és jelenetek szerzői pedig Bogdánfi Sándor, Gál László, Majtényi Mihály és más vajdasági írók voltak. Az írásokat vagy maguk a szerzők, vagy amatőr színészek adták elő, köztük Baratkai Márta, Ferenci Jenő, Fülöp Kató, Horváth Rózsa, Katona Imre, Siklósi János és Teleki Júlia, a zenei betéteket pedig a rádió énekesei és a népi zenekar szolgáltatták.

Az adások két-három évig élöben mentek, és hamarosan akkora népszerűségre tettek szert, hogy hamarosan „kivívták” maguknak a heti megjelenés jogát: azóta, egészen 1999-ig minden szombaton este ott szerepeltek az Újvidéki Rádió műsorán.

1952-től Németh P. István, majd 1956-tól Svetislav Ruškuc, két évvel később pedig Nagy József vette át a vidám műsorok szerkesztését. A házi szerzők mellett a fiatal vajdasági humoristák is kezdték bontogatni szárnyaikat, és idővel szép számú külmunkatárs gyűlt a szerkesztőség köré. Megkezdődött a vidékjárás is, sorra rendeztek nyilvános felvételeket a Vajdaság szinte minden jelentősebb magyarlakta helységében, továbbá Baranyában és Szlovéniában. Nem telt bele egy évtized, és a hírműsorok mellett, a Faluműsorral együtt a Vidámest az Újvidéki Rádió leghallgatottabb műsora lett.

1962-től 1988-ig Balázs Pál vezette a vidám és szórakoztató műsorok szerkesztőségét. Őt idézem: „Ekkor már a szombat esti kétórás, a vasárnap esti 55 perces Vidám műsorok mellett pénteken a Kabarét, szombaton és hétfőn pedig a Humoreszk című műsorait közvetítette az Újvidéki Rádió. Ezekben a műsorokban a humor szinte minden prózai, verses és zenés műfaja szerepelt. Ennek köszönhetően a kezdeti vidám est és vidám műsor fokozatosan rádiókabarévá lett. Ezt nagymértékben a neves, fiatal humoristákból

álló szerkesztőség – Pintér Lajos, Kiss István, Varga Géza valamint Horváth Kátai György, majd Bús Zoltán – tette lehetővé.” De a külmunkatársak is derekasan „odatették magukat”, közülük is említsünk meg néhányat: Barácius Zoltán, Begovics Imre, Đorđe Fišer, J. Garai Béla, Kiss Erzsébet, Komáromi J. Sándor, Kopeczky László, Krekovic Ferenc, Lajber György, Nagy Nándor, Nothof Károly, Papp Gábor, Sztáncsics András és mások.

Ábécé sorrendben említettem őket, de egyiküket – elnézést a többiektől –, mindenképp ki kell emelnem: Kopeczky Lászlót, akiben én minden idők legtehetségesebb vajdasági magyar humoristáját tiszteltem, és akinek, mint búcsúztatásán elhangzott, sziporkázó szellemességét, szókimondását, bátorságát, bölcsességét, szerény, szeretetre méltó egyéniségét bizonyára nagyon sokáig megőrzi emlékezetünkben azok is, akik csak írásai által ismerték, s azok is, akik együtt dolgozhattak, személyes barátságban lehettek vele.

Időközben a műsorok hallgatottsága és népszerűsége – különösen a tévé megjelenése és térhódítása előtt –, nőttön-nőtt. A heti műsorok mellett hagyományossá vált évenként a 2-4 órás április elsejei, valamint a szilveszteri kabaré.

A hatvanas évek elejétől kezdve intenzív együttműködés alakult ki egyrészt a Vidámest szerkesztősége, másrészt az anyaországi humor fellegvárai, a budapesti Déryné Színház, a Vidám Színpad, majd a Magyar Rádió között, kölcsönös, nagy sikerű vendégszereplésekkel. „Ezekben a közös műsorokban – írja Horváth Kátai György –, felléptek a magyar kabaré legjelesebb művészei, és szívesen részt vettek a magyar színjátszás egyéb műfajainak nagyjai is. A vajdasági közönség megismerkedhetett a legnevesebb magyar humoristákkal, Magyarországon pedig – legalábbis az akkori vélemények, lapjegyzetek, szakcikkek ezt bizonyítják –, mindig szívesen hallgatták az övékétől kissé eltérő, más színezetű humort. Sajnos, ez a gazdag és számunkra rendkívül hasznos együttműködés a 80-as évek végén, a már ismert események miatt – megszűnt.”

És itt is, mint a rádió egészében, a délvidéki magyar sajtó egészében, a délvidéki élet egészében kezdetét vette egy kegyetlen leépülési folyamat. Balázs Pál más beosztásba való távozása után Varga Géza, majd 1990-től Horváth Kátai György vette át a vidám és szórakoztató műsorok szerkesztését. A legkevésbé sem rátermettségükön, kizárólag a külső politikai tényezőkön múlt, hogy Horváth K. György szavai szerint: „1990-től a vidám műsor szerkesztőségében az állandó kreatív munka helyett néhány évig a múlt eredményeinek megőrzése, a folyamatosság ápolása került előtérbe. Kezdődött azzal, (...) hogy először az

áprilisi nyilvános műsor felvételezéséről mondtunk le, majd a szilveszteri műsor is veszélybe került”, s végződött azzal, hogy 1999. március 20-án elhangzott az utolsó vidám műsor az Újvidéki Rádió hullámhosszán. A háború megszűnése után archív vidám műsorok összeállítására van kárhozható a kéttagúra zsugorodott szerkesztőség.

Sic transit gloria mundi.

Sport

Csöke Béla sportújságíró tanúsága szerint „hat hónappal a rádió megalapítása után már részletesen kidolgozták a sportműsorok tartalmát. Havi terveket készítettek, és a tízperces sportműsorokban leginkább a tartomány eseményeivel foglalkoztak: például július 1-jén a szabadkai Spartacus fennállásának ötödik évfordulójával, az újvidéki Sloga svédországi vendégszereplésével, Vajdaság evezősbajnokságával és az országos sakkválogatott újvidéki előkészületeivel.”

Az első labdarúgó mérkőzés közvetítésére 1956-ban került sor. Szerencsés József közvetített Budapestről, a vendéglátó Honvéd és a belgrádi Partizán meccséről.

A rádió első profi sportújságírója, Gyula Károly, 1951-ban került a rádióhoz. Egy évvel később csatlakozott hozzá Bencze Lajos. A műsorokban a labdarúgáson kívül sokat foglalkoztak a többi sporttal is. Így 1958-ban Gyula Károly Budapestről az úszó és vízilabda Európa-bajnokságról is közvetített. Ekkor a heti sportösszefoglaló már 30 perces volt, az év végére pedig felduzzadt 60 percre.

A 70-es és 80-as években újabb munkatársakkal, Tóth Ferencsel, Csöke Bélával, majd Mucsi Gézával bővült a rovat, s volt úgy, hogy vasárnaponként a *Sport, zene, derű* műsorban 4-5 labdarúgó mérkőzésről adtak kapcsolósos helyszíni közvetítést.

A 90-es évek elején bekövetkezett megszorítások és a háború sajnos ezt a kis csapatot is szétszórta, ki a katonai behívó elől, ki egészségi okokból, ki az élet kérélménytelen törvényeinek engedelmessé válva, úgyhogy már csak sajtó emléke maradt annak, hogy az elmúlt hatvan évben az Újvidéki Rádió sportújságírói számtalan Európa- és világbajnokságról, továbbá öt nyári és egy téli olimpiáról tudósítottak, közvetítettek.

Fontosabb mérföldkövek a rádió történetében 1953 – száz kilowattos adó

Az alapításkor egy „hozott anyagból” összetákolta, fél kilowattos adóval kezdte meg adásainak sugárzását a rádió. Kis hatósugarú, amatőr szerkezet volt, Szabadkáról hozták le Újvidékre, Greiner Lászlóval, megalkotójával együtt.

1953 végétől kezdődően nevezhetjük rádiókat modernnek, hisz ebben az évben kezdte meg működését a száz kilowattos középhullámú adó, amely lehetővé tette, hogy Európa legnagyobb részében, sőt a Közel-Keleten is hallhatóvá válják műsorunk.

1954-ben tértünk át a 236,6-es középhullámra.

„Kaptunk egy Siemens gyártmányú keverőasztalt is, amely akkoriban a legmodernebbnek számított Európában – meséli Nagy László hangmérnök. Hamarosan arról lettünk híresek országszerte, hogy magunk gyártottuk a különféle berendezéseket, előbb csak saját használatra, később másoknak is. Miután ugyanis pénzünk nem volt további keverőasztalok vásárlására, összeállítottunk magunk kettőt-hármat. Így aztán kialakult egy kis csapat, inkább technikusokból, mint mérnökökből álló, tehetséges csapat, amely nemcsak összeszerelte a komplikált berendezéseket, hanem a karbantartásukat is maga látta el.”

1963 – URH adó

A Fruška Gora legmagasabb csúcsán, a Crveni Čoton megkezdte működését az URH adó. Ettől kezdve ultrarövid hullámon is hallhatóak voltak műsoraink, érezhetően jobb minőségben. A čoti adót aztán tovább fejlesztették, és ez sugározta később az Újvidéki Televízió adásait is.

1965 – Az M-stúdió

1958-ban óriási beruházásba kezdett az Újvidéki Rádió: elhelyezték egy korszerű, nyilvános hangversenyek és más rendezvények élő közvetítésére, illetve minőségi rögzítésére alkalmas stúdió – az M-stúdió – alapkövét. Kaptunk rá némi támogatást, kölcsönket vettünk fel, és az előfizetésből befolyó pénz jó részét is erre fordítottuk, úgyhogy ebben az időben a rádiósok fizetése is jócskán elmaradt a hasonló foglalkozásúaké mögött. Az építkezés elég lassan haladt, mert időnként el-elapadt egyik-másik forrás.

Vida Jovanović pénzügyi igazgató emlékezéseiből idézek: „1962-ben rengeteget költöttünk az M-stúdióra, elfogyott minden pénzünk, a Legfelsőbb Gazdasági Bíróság zárta a folyószámlánkat. Jött az újév, osztani kellett volna a fizetéseket. Mit volt mit tenni, elmentem a bíróság elnökéhez és azt mondtam neki: idefigyelj, elvtárs, nem tehetjük meg, hogy nem fizetjük ki az újságírókat újév előtt, oldd már fel azt a nyavalyás folyószámlát. Ő meg feloldotta. Kifizettük a fizetéseket, aztán megint zároltak bennünket.

A sok gond és késelelem ellenére bebizonyosodott, hogy a beruházás indokolt volt: az M-stúdió felépítésével Újvidék rendkívüli jelentőségű kulturális intézménnyel gazdagodott. Csak a magyar vonatkozású ren-

dezzvényeket sorolom: pár szereplős kamaraelőadások külföldi vagy jugoszláv írók műveiből; nyilvános vidámestek, kabarék (sokszor budapesti vendégek – köztük Hofi, Kabos stb. – közreműködésével); az Ifjúsági rádió Aranymikrofon tehetségkutató versenye; a Gyermekrádió szerkesztőségének nyilvános műsorai (télapóvadás, vetélkedők, zenés műsorok); a Rádióiskola anyanyelvi, zenei, földrajzi és történelmi vetélkedői; alkalmi ünnepi előadások, és végül, de nem utolsó sorban a *Művészportrék* című nyilvános műsorok, amelyekben kiemelkedő alkotókat, elsősorban magyarországi írókat, költőket mutattunk be Németh Lászlótól Weöres Sándorig és Nagy Lászlótól Szabó Magdáig.

A sorozat dramaturgja Dorogi Zsigmond volt, rendezője Marton Frigyes és Bozó László, és a meghívott írók, költők mellett a legrangosabb budapesti színészek és énekesek szerepeltek benne Sinkovits Imrétől Latinovits Zoltánig, Berek Katitól Ruttkai Éváig, illetve Csengery Adriennétől a Kalákáig.

A *Művészportrék* műsoraiban rendszerint megszólalt a vendég író vagy költő is. Több alkalommal – Galgóczi Erzsébet, Szakonyi Károly, Kálnoky László, Csoóri Sándor, Szabó Magda idelátogatásakor – engem ért az a megtiszteltetés, hogy egy tízperces, negyedórás beszélgetésben rákérdezzek néhány életrajzi mozzanatra vagy belső indíttatásra, amiről feltételeztem, hogy érdekelheti a közönséget, illetve a hallgatókat is. Hogy mikor kit hívunk meg ezekre a műsorokra, azt Simin Bosán Magda főszerkesztő és Dorogi Zsigmond dramaturg döntötték el. Sok beleszólásom nem volt a dologba, mégis megkérdeztem egy alkalommal, miért nem hívjuk meg Illyés Gyulát is. Hiába hívnánk, szót a válasz, hallani sem akar róla, hogy lejjön a Vajdaságba.

Történt, hogy 1972-ben, Kodály Zoltán születésének 90. évfordulóján emlékműsor-sorozatot indított a rádió, s valakinek eszébe jutott, hogy az egyik adásban meg lehetne szólaltatni Illyés Gyulát is, mint Kodály nagy tisztelőjét. Budapesti barátainknak köszönhetően sikerült is megnyernünk az írófejedelmet egy interjúra. Guelmino Sándor kollégámmal együtt utaztunk fel Budapestre. Illyés pasaréti otthonában fogadott bennünket, nagyon barátságosan. Flóra asszony friss, ropogós pogácsát tett elénk, majd egy féldeci kisüsti elfogyasztása után bekapcsoltuk a magnót és alanyunk kezébe adtuk a mikrofont. És Illyés elkezdett beszélni Kodályról, ízesen, érdekesen, lenyűgözően. És mesélt egy teljes órán át, megállás nélkül. És rögtönzött hangos esszéjében nem volt egyetlen szóismétlés, egyetlen elharapott félmondat, egyetlen levegőben lógó gondolat sem. Mint válogatott gyöngyszemeket, úgy rakta ki elénk gondolatait, s akár vihettük volna is az anyagot, egyetlen vágás, javítás nélkül adásba vagy nyomtatásra.

Amikor befejezte, és magunkhoz tértünk a megilletődéstől, udvariasan megköszöntük az interjút, és elkezdtünk búcsúzkodni.

– Ne menjetek még – marasztalt bennünket Illyés és Flóra asszony kedvesen –, ráérték.

Mi rá, néztünk össze Sándorral, és boldogan huppantunk vissza a kanapéra. Elkezdtek bennünket faggatni, hogy s mint élünk odalenn a Délvidéken, meg ilyeneket... Válaszolgattunk spontánul, őszintén... Aztán, mi is összeszedtük a bátorságunkat, és, nem emlékszem már, melyikünk, kibökte ami régóta nyomta a begyűnkét:

– Egyet árulj el nekünk, Gyula bátyám, miért nem jössz le hozzánk a Vajdaságba? Németh Lászlótól Déryi Tiborig mindenki volt már.

– Nem megyek – jött a kurta válasz –, mert rossz magyarok vagytok.

Hát... nyeltünk egy nagyot.

Nagyjából tudtuk ezt magunk is, csak nem mertünk így szembenézni vele. Az az igazság, mondom ezt ma, több évtizedes távlatból, hogy Illyés nem túlzott, valóban rossz magyarok voltunk: satnya volt a magyarságtudatunk, gyakori a vegyes házasság, sok magyar szülő szerb iskolába íratta gyermekét, a magyar iskolákban sem tanultunk/tanítottunk nemzeti történelmet, irodalompolitikánk korifeusai külön „jugoszláv” felségvizeken eveztek, rettegtünk az anyaországi indoktrinációtól, lemondtunk minden nemzeti érdekérvényesítésről, és akkoriban még mukkanni sem mertünk arról a több tízezer ártatlan magyar áldozatról, akit Tito partizánjai gyilkoltak le 1944-ben...

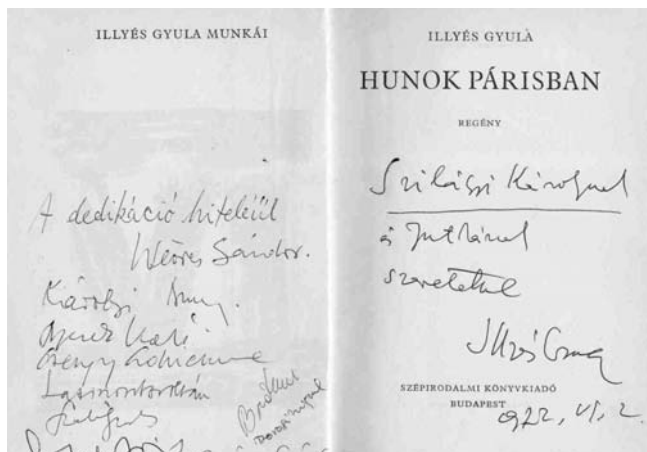
Egyetlen ellenérvre futotta a találékonyaságunkból:

– Ha rossz magyarok vagyunk, annál inkább szükségünk van rá, hogy elgyere közénk.

Nagyképűség volna azt hinni, hogy ez az érvünk hatotta meg vendéglátónkat, tény, hogy 1972 júniusában Illyés Gyula mégiscsak ellátogatott Újvidékre, és, noha maga nem volt hajlandó színpadra lépni, végignézte az első sorból a *Művészportré* neki szentelt katartikus sikerű műsorát, és felállva, félszeg mosollyal köszönte meg az M-stúdió közönségének tomboló tapsát.

E felejthetetlen élménnyel kapcsolatban, minden szerénységet félretéve, hadd hozakodjak itt elő egy féltett kincsemmel, amit nem kis büszkeséggel szoktam mutogatni arra érdemes vendégeimnek. Illyés Gyula Hunok Párizsban című könyvéről van szó, melyet a nyilvános műsort követő vacsorán dedikált a szerző feleségemnek és nekem. Amikor az írófejedelem odakanyarította a nevét a belső címoldalra, a jelen levő Weöres Sándor kivette a kezéből a könyvet, és az átellenes oldalra odaírta a következőt: A dedikáció hitelül: Weöres Sándor. Majd továbbadta a könyvet, s aki ott volt, mindenki aláírta, tanúként: Ká-

rolyi Amy, Berek Kati, Csengery Adrienne, Latinovics Zoltán, Szabó Gyula, Szépfalusi István, Bozó László, Dorogi Zsigmond, Csoóri Sándor, Marosi Júlia.

A féltve őrzött dedikáció

60-as évek – nyitás külföld felé

„Az Újvidéki Rádió első nemzetközi kapcsolatfelvételei a 60-as évek elejére estek – írja e kapcsolatok legfőbb szorgalmazója és istápolója, Simin Bosán Magda. – A legszorosabban a Magyar Rádióval működünk együtt, bár a Jugoszláv Rádióhálózat illetékes bizottsága révén és az ohridi fesztiválon is sok külföldi partnerrel találkoztunk, és több kelet- és nyugat-európai rádióval kötöttünk együttműködési megállapodásokat szöveg- illetve zeneanyag-cserére. A zenei műsorok főszerkesztője, Anton Eberst gyümölcsöző kapcsolatot épített ki a Duna-menti országokkal, ő vetette meg az alapját a Duna-menti országok népzenei találkozásának.

A Magyar Rádióval teljesen szabad műsorcsere folyt, szerkesztők és újságírók kölcsönösen látogattak el egymás szerkesztőségeibe, a helyszínen válogatták ki, hogy mi érdeklí őket, és a vendéglátó megszemenőig „kiszolgálta” őket. Fiatalkorú pályakezdőket küldtünk Budapestre és „cseremunkatársakat” fogadtunk egy hétre, tíz napra, hogy megismerjék egymás munkakörülményeit, módszereit, tapasztalatait.

Jómagam is voltam ilyen „cseregyerek”: valamikor a 70-es évek elején egy hetet töltöttem Budapesten, majd néhány évvel később egy másikat Pozsonyban. Különösen a budapesti tartózkodásom maradt emlékezetes. Az egyik napon megkérdezték tőlem vendéglátóim, nem akarom-e megnézni, hogyan folyik a Magyar Rádióban egy dráma felvételezése. Hogyne akartam volna! Lementünk egy közepes nagyságú stúdióba, bemutattak Varga Géza rendezőnek, a technikusoknak és a főszereplőknek, Ruttkai Évának és

Básti Lajosnak, majd leültettek a technikai helyiség sarkába, ahonnan mindent jól láttam és hallottam. Ibsen Sollness építőmester című darabjához készülődtünk. Elég nyugós készülődés volt, mert Ruttkait szörnyű fejfájás gyötörte, és ezt elég érzékletesen tudatta is velünk. Mit tudatta: előadta! Egy mucsai ifjú titán nehezen leplezett megvetésével néztem, mint tőri kezét-lábát az egész társaság a primadonna körül, hogy jaj, Évikém, egy kis teát? vagy kávét? nyissatok ablakot, lélegezz mélyeket, aranyom! ezt vedd be, drágám, ez biztosan segít!

Ez eltartott egy ideig, aztán csak el kellett kezdeni a felvételezést. Ruttkai és Básti bevonult a stúdióba, a rendező jelt adott, kigyulladt a piros lámpa, és akkor... akkor valami olyat éltem meg, amit ilyen testközelből még sohasem. Ruttkai és Básti a szemünk láttára változtatta színpaddá a stúdiót, majd életté a színpadot. Tömény életté, amelynek pillanatokon belül mi is részesei lettünk. És nyoma sem volt már holmi fejfájásnak, sőt színésznőnek, színésznek sem: egy szerelmes nő állt előttünk és egy fáradt férfi, aki olyanná szeretne lenni, amilyenek a szerelmes nő látja, és aki igenis felmegy abba a toronyba, ha százszor tudja is: valószínűleg utoljára teszi...

És eszembe se jut csodálkozni, hogy már negyven perce megy a jelenet, és a rendező még egyetlen egyszer sem szakította őket félbe...

Azt hiszem, ez volt az a pillanat, amikor rádöbentem, hogy a színész, hogy a művészember az valami más. Valami olyat tud, amit a sámánok és táltsók, elvárásol bennünket, elragad egy másik világba. És ahhoz, hogy ezt megtehesse, van úgy, hogy hétszer kell pokolra mennie. És amikor mi annyit látunk belőle, hogy hisztizik vagy undokoskodik, valószínűleg még csak a negyediknél tart.

60-as, 70-es évek – a klub

Az intézmény és éltető közege közötti kapcsolat-tartás szempontjából feltétlenül említést érdemel a rádió külön „üzemegysége”, a klub. Hatalmas nagy terem, az ötvenes években divatos, nem túl flancos ülogarnitúrákkal, háziasan közvetlen kiszolgálással. Zeneészek, színészek, rendezők, technikusok üldögéltek itt, és itták meg a kávéjukat, üdítőjüket, fröccsüket egy-egy felvételezés szünetében; újságírók, szerkesztők hívtak ide találkára interjúalanyt és beszélgetőtársat; volt, aki itt tartotta a „fogadóóráját”, óriási sakk- és preferáncsáták dültek (utóbbit később betiltották), s még a magamfajta slapajoknak is oda lehetett ülni a nagy öregek, Herceg János, Gál László vagy Majtényi Mihály asztalához egy-két vinjak meg egy kis eszmecsere erejéig. Mi, akik a Magyar Szó klubjába is bejáratosak voltunk, gyakran mondogattuk egymás kö-

zött, hogy a rádió klubja ugyan sem hangulatában, sem a Horváth bácsi féle szendvics kategóriában nem veheti fel a versenyt a Foruméval, mégis örültünk neki, hogy van egyáltalán, és óriási fölháborodással vettük a hírt, hogy megszüntetik és irodahelyiségekké alakítják át. Megszüntették, pártucát aktatolókat vettek birtokába. Nem ez volt a rádió történetében a bürokrácia utolsó diadala a (nem mindig teljesen) józan ész felett.

A klub mélyéből nyílt egy szintúgy nélkülözhetetlen, bár kevésbé forgalmas „intézmény”: a könyvtár. Egy ősz hajú, kedves arcú, halk beszédű, ha jól emlékszem, Marija nevű szerb könyvtárosnő fogadta a belépőt, és nem lehetett olyan forrásmunkát kérni tőle, amit ha azonnal nem, egy-két órán belül ne tudott volna előteremteni (ha magyarul nem, hát szerbül). Az évek múltával, törzsvendéggé avanszált öreg kezdő korunkban már csak egy cédulát vittünk le neki, amelyen néhány szóban felvázoltuk a témát, amihez az anyag kell, és amikor később visszamentünk, egy jókora paksaméta várt bennünket. Mondanom sem kell, a könyvtárt is áthelyezték, mégpedig a legfelső emelet legeldugottabb zugába, ahová jóformán már csak a denevérek meg a molyok jártak.

80-as évek – folyamatos magyar műsor

A rádióhallgatási szokások szempontjából nem túl szerencsés megoldás ha egy öt nyelven sugárzott műsorfolyam egyetlen hullámhosszon hömpölyög. Kezdetben örültünk, hogy van egyáltalán rádiónk, de aztán rájöttünk: ha az a magyar háziasszony, aki ebédfőzés közben, vagy a traktorista, aki szántás közben hallgat bennünket, és mondjuk déli egy órakerénytelen odébb tekerni a keresőjét, mert az éppen soron következő román műsornem érti, nem biztos, hogy tíz vagy húsz perc múlva újra visszatér a mi hullámhosszunkra. Márpedig nekünk fontos volt, hogy visszatérjen, pontosabban, hogy el se menjen sehová. Ezért elkezdtük szorgalmazni, hogy kapjanak a magyar műsorok külön sávot, s azon folyamatosan magyarul szólhassunk hallgatóinkhoz. A 1980-as évekre sikerült is kiharcolni, hogy két 10 kilowattos URH adón 24 órán át sugározhattuk folyamatosan adásainkat. Az Újvidéki Rádió valószínűleg egyedülálló volt a világon abban, hogy egész napon át közvetített magyar nyelvű, azaz kisebbségi műsort.

1989 – 600 kw-os adó.

Közben Európa-szerte számos erős középhullámú adó kezdett működni, nagy tolongás támadt az éterben, kezdtek elnyomni bennünket, ezért fel kellett építeni a mi 600 kilowattos adónkat is.

90-es évek – általános leépülés

A már említett joghurtforradalom után Szerbia egyszerűen annektálta, és a szó legszorosabb értelmében kifosztotta a Vajdaságot. Majd kitört a háború, Milošević és Šešelj bérencei, holmi božovićok, mihaljkertesek, feketeelvirák és egyéb jöttmentek kéjelegve dúltak fel mindent, ami az autonómiát, az itt élő kisebbségeket jelképezte a szemükben. Aztán jött a NATO, amelynek parancsokai biztosan nagyon élvezték, hogy pont a mindig is Milošević ellenzékének számító Újvidéket sikerült szétbombáznia, beleértve a mi adóinkat is.

Műsorunk azóta – megszakításokkal – egy 10 kilowattos középhullámú adón, 24 órán át pedig egy 100 kilowattos URH adón jut az éterbe.

„A háború kitörésének évében, 1991-ben a magyar szerkesztőségnek 113 alkalmazottja volt, 100 újságíró, szerkesztő, lektor és bemondó, 11 gépíró és két titkárnő – olvashatjuk Surányi Zoltán 2000-ben írt, már idézett dolgozatában. Mára a szerkesztőség létszáma 65-re csökkent, közülük 56 újságíró, szerkesztő, lektor és bemondó. A rádióból 37-en mentek el, 33-an Magyarországra, ketten Nyugat-Európába és egy-egy alkalmazott a volt jugoszláv tagköztársaságokba illetve a tengerentúlra.”

Idemásolom Faragó Árpád színművésznék, az Újvidéki Színház akkori igazgatójának megrendítő sorait. „A kilencvenes évek döbbenete. A háború falhoz állító kegyetlensége. A színházban kérdésessé válnak a bemutatók. A behívók elől Magyarországra menekülnek a férfiszínészek. A színház nem áll le. Otthon, a kis újvidéki lakásban, szívszorító pillanatok. Az éjszakai zörejek a katonai behívókat kézbesítők lépéseit sejtetik. Idegtépő órák. Menni vagy maradni?! Egyetlen, huszon-egynéhány éves fiunknak semmi köze ehhez a háborúhoz. Menni kell! 1991 szeptemberében köszön el idős szüleitől. Édesanyja, könnyeivel küszködve, utána szól: »Vigyázz magadra, fiam! Visszavárunk!« Nem jön vissza. Végleg ott marad az anyaországban. Közben a baranyaiak, édesanyám, öcsém a három gyerekkel, ugyancsak menekülni kényszerülnek. A zánkai menekülttáborban kapnak ideiglenes elhelyezést. Vissza ők sem jönnek többé. Ott maradnak. Mint oldott kéve, széthull a család. A mindennapok ránk szakadt kilátástalansága, a magukra maradt szülők magányossága jelenti azt, amit életnek nevezünk...»

„A legnagyobb csapás a vajdasági magyar újságírást éppen ott érte – idézzük tovább Surányi Zoltánt –, ahol a legerősebb volt: legtöbben épp a 30–39 éves korosztályból mentek el, pályájuk csúcán,

amikor már megfelelő gyakorlattal és tudással rendelkeztek. Ez a korosztály teszi ki a kivándorlóknak több mint felét, 50.34 százalékát. Ha ehhez hozzáadjuk a negyvenévesek generációját – ők 21.09 százalékkal a második legnépesebb csoport –, akik általában a szerkesztőségek vezető kádereit adják, a veszteség súlya még inkább érzékelhető. A legfiatalabb, huszonéves generációval együtt e három korosztály a kivándorlóknak több mint 80 százalékát teszi ki, ami egyértelműen arra utal, hogy a jövőnk is elúszott: derékhad és utánpótlás nélkül sajtó nem képzelhető el.”

Huszonegyedik század – itt (mégis) élnek kell

Születésnapra, a rádió hatvanadik születésnapjára készülve talán mégsem ilyen pesszimista felhangokkal kellene zárni ezt az áttekintést. Nem azért, mert ilyenkor szinte kötelező a hurráoptimizmus, inkább csak annak a bizonyos fél pohár víznek a derűlátóbb megítélése okán.

Pillanatnyilag az Újvidéki Rádió az egyetlen, amely tartományi frekvencián egész napos magyar adást sugározhat. „Ez pedig azt jelenti – nyilatkozta nemrég Gusztón András, a magyar szerkesztőség akkori főszerkesztője –, hogy a Kárpát-medencében a kisebbségi adók közül a miénk sugároz legrégebb óta egész napos közszolgálati magyar műsort. Szerkesztőségünknek negyvenegynéhány állandó munkatársa van, és Vajdaság számos településén 35 tudósítója. Arra kell törekednünk, hogy teljes közszolgálati tájékoztatást nyújtsunk a vajdasági magyaroknak. A kisebbségi tájékoztatás folyamatosan pluszmunkát igényel, mivelhogy főleg a hazai hírügynökségekre támaszkodunk, vagyis fordítanunk kell. Ennek ellenére azt gondolom, hogy nagyjából sikerül a közszolgálati feladatokat teljesíteni. Az Újvidéki Rádió legnépszerűbb műsora a délutáni híradó. A legutóbbi felmérés szerint a vajdasági magyaroknak több mint a 67 százaléka hallgatja ezt az informatív műsort.”

Az új rádiódifúziós törvény talán azt is lehetővé teszi majd, hogy legalább tíz munkatárssal gyarapodjon a magyar szerkesztőség. És talán azt is, hogy ezeknek legalább egy része új, fiatal munkatárs legyen.

„Amikor új vezetőség került az Újvidéki Rádió élére – teszi hozzá Klemm József, aki röviddel ezelőttig az igazgatóhelyettesi posztot töltötte be –, és ami-

kor sikerült elszakadnunk a Belgrádi Rádiótól, valamint önálló vajdasági közszolgálati médiumot létrehozunk, az első gondolatunk az volt: a közszolgálatosság csak úgy teljesíthető, ha egyrészt az egész Vajdaságban hallgathatnak bennünket, másrészt pedig ha a Vajdaság egészére vonatkozó híreket közlünk. Ki kell építeni egy olyan hatékony együttműködést a helyi rádiókkal, amilyen valaha volt. Ennek érdekében körlevélben fordultunk a helyi rádiókhoz. Kértük, hogy nézzék át az általunk felkínált együttműködési javaslatot, és véleményezzék. Több mint 20 rádiótól kaptunk visszajelzést, és közülük 16-tal már alá is írtuk a szerződést. Az egyezmény alapvető kitétele az, hogy a szerződést aláírók ingyenesen műsort cserélhetnek. Ezáltal az Újvidéki Rádió is hozzájuthatna a helyi jellegű információkhoz, s ezek bekerülnének a *Vajdaság ma* című műsorunkba, amelyet a jelenlegi egyórásról háromórásra tervezünk bővíteni.”

Mit köszönhetek az Újvidéki Rádiónak?

Kezdem ott, hogy egész pályafutásomat a rádió határozta meg. Eredetileg orvos szerettem volna lenni, de amikor egyszer hosszan elbeszélgettünk erről Lányi István rendezővel, rádöbbsentem, hogy alkalmatlan vagyok erre a hivatásra.

Gyermekszínészként kézenfekvőnek mutatkozott, hogy színész legyek belőlem. Erről meg Varga István rendező beszélt le, a maga tapintatos módján. Akkor – körülbelül egy hétig –, borzasztóan haragudtam rá, azóta már csak hálát érzek, ha eszembe jut. Valószínűleg boldogtalan színész lett volna belőlem: ahhoz, hogy nagy művész legyek, nem voltam elég tehetséges, attól meg, hogy állandóan csak nyúlfarknyi szerepeket kapok, nyilván időnek előtte megkeseredtem volna.

Felmerült a rendezői pálya lehetősége is, ezt meg egy tragikus vonatszerencsétlenség hiúsította meg: apámat a szerencsétlenség egyik okozójaként – igazságtalanul – sokéves börtönbüntetésre ítélték, máról holnapra munkába kellett állnom, családfenntartó lettem.

Így lett belőlem újságíró.

Ezt főszerkesztőnknek, Simin Bosán Magdának köszönhetem. Bajban voltam, lett hirtelen egy kezdő újságírói hely a Gyermekrádióban, fölvettem. Nem tudom, megbánta-e később. Az az igazság, hogy nem nagyon szerettük egymást, sosem tartoztam a kedvencei közé.

⁴ Sokan felróják neki, hogy a hangulatok embere volt. De hát melyikünk nem az, ki többé, ki kevésbé? Vébel Lajos is az volt. Hol többé, hol kevésbé. Egy alkalommal a szerkesztőség kiküldött egy ifjú munkatársnőt az egyik vajdasági nagyvárosba. Egy jelentős eseményről kellett volna élőben jelentkeznie a délutáni híradóba. Dél körül megszólal a deszkben az egyik telefon, Vébel veszi fel. Nem szól semmit, de az arcáról lerí, hogy alighanem az ifjú kolléganő jelentkezik, és nagyjából az is, hogy mit mond. – X.Y. az, elszúrta a délutáni jelentkezést – mondja Vébel tenyerével lefogva a telefont, majd odanyújtja a készüléket a helyettesének, Majoros Péternek, ha jól emlékszem. – Légy szíves, b...szd le, nem vagyok elég dühös.

Becsületére legyen mondva: ezt sohasem érezte velem, sem szóban, sem hátrányos megkülönböztetéssel⁴. Ma is felemás érzelmekkel gondolok rá: igazi pártkatoná volt, ugyanakkor rendkívüli szeszibilitású egyéniség; úgy harcolt az osztályáért és az emberéért, mint egy oroszán, ugyanakkor néha jelentéktelen apróságokba is bele tudott kötni; a lelke nem volt magyar, de elképesztő összegeket költött arra, hogy megtaníttasson bennünket magyarul írni és beszélni. Igen, ma is büszke vagyok rá, hogy Ágoston Mihály tanár úr (állandó jelleggel), és (időről-időre) olyan pesti professzorok és nyelvészek pallérozták stílusunkat és beszédtechnikánkat, mint Benczedy József, Deme László, Fischer Sándor, Grétsy László és Kovalovszky Miklós.

Főnökeimtől, munkatársaimtól is – áttételesen: megintcsak a rádiótól – rengeteg mindent kaptam. Argyelán István, Korom Tibor, majd Borbély János szerkesztőimnek és Sesics Vera kolleganőmnek köszönhetem, hogy elsajátítottam a szövegből való építkezés fortélyait, hogy megtanultam: a rádióhallgató nem tud visszalapozni, ha valamit nem ért, hogy reflexszerűen tudok kételkedni saját tudásomban, nyelvérzékemben, hogy egy életre a magaménak vallhatom a kérdés szabadságát (két féle buta ember van a világon, az egyik kérdez, a másik buta is marad).

Szerkesztőimnek köszönhetem azt is, hogy beutazhattam egész Jugoszláviát. Korom és Borbély minden kósza ötletemre vevő volt, és én már utaztam is, vonaton, busszal, hajóval, lóháton hol a peruicai őserdőbe, hol a hvari levendulamezőkre, hol a galicsnikai lakodalomba, hol a kelet-szerbiai urániumbányába. S a rádióknak köszönhetem azt is, hogy egy alkalommal, Korom Tiborral együtt, részt vehettem Párizsban egy háromhetes iskolarádiós világkonferencián. Igen, három hét Párizsban, huszonévesen!

Későbbi főnökömtől, Gion Nándortól óriási szerkesztői szabadságot és a vele járó felelősségérzetet kaptam. Megbízott bennem, hagyott dolgozni – sosem lehetek érte eléggé hálás!

És még valami, amit szintén a rádiótól – személy szerint Argyelán Istvántól, Fülöp Gábortól és Jódal Rózsától – kaptam: rálátást a szomszéd nemzetek kul-

túrájára, indíttatást a fordításra. Nem dicsekvésként mondom, pusztán tényként: ha összegyűjteném azt a sok szerb, horvát, szlovén és macedón mesejátékot, gyermekhangjátékot vagy rádiódramát, amit a rádiónál eltöltött évtizedek alatt magyarra fordítottam... hát, nem tudom... tízegynéhány kötet biztosan kijönne belőle.

De a szellemiek mellett anyagi hozadék is bőven volt a rádióbeli munkámnak, ezért is köszönet jár. A tisztességes fizetésért, amiből gond nélkül eltarthatam kis családomat; a kedvező kamatozású lakáskölcsönért, amelynek köszönhetően megvehettem ötödik emeleti kis lakásunkat; a jogosítványomért, melynek megszerzéséhez a rádió sofőrjei segítettek hozzá, a rádió kocsjain; a szép tiszteletdíjakért, amelyeket a fordításaimért kaptam. És azokért a tiszteletdíjakért is, amelyeket szerkesztőként utalhattam ki nyugdíjas kollégáknak, tanároknak, szabadúszóként tengődő vajdasági és anyaországi íróknak, költőknek, publicistáknak...

Sokat gondolkodom mostanában azon, hogy ennyi megköszönivaló után nem volt-e végül is hátlátlanság, hogy 1992-ben elhagytam a rádiót. Ítélek meg mások.

A magam részéről mindenesetre nem a büntudatom enyhítéséért vállaltam el Mák Ferenc barátom megtisztelő felkérésére ennek a vázlatos dolgozatnak a megírását, hanem azért, hogy egy időre ismét köztetek lehessenek, kedves rádiós barátaim. Két hónapja dolgozom egy akkora kéziratot, amit más négy nap alatt letesz az asztalra, de nem baj, mert ez alatt az idő alatt végig itt vagytok velem. Álmaimban is. Élők és holtak egyaránt. Ezért is nem biggyesztettem oda a holtak neve mellé a szokásos „megboldogult”, „néhai”, „korán eltávozott” stb. kifejezéseket. Mert most is egy csapat vagytok nekem. Ti, élők és holtak együtt csináltátok meg, építettétek föl, tartottátok és tartjátok életben, sok-sok hálás hallgató tudatába és emlékezetébe égetitek mindazt, amit úgy hívunk, hogy Újvidéki Rádió.

És amely most lesz hatvanéves. Isten éltesse még sokáig!

Gyúró, 2009. július 25.